

Aktywizacja zawodowa

2016

Rynek pracy w Małopolsce
2015

Opracowanie powstało w Wojewódzkim Urzędzie Pracy w Krakowie

Zespół Redakcyjny:

Agnieszka Słobodzian (red.), Agnieszka Brożkowska, Mirosław Furmanek, Emilia Galas,
Beata Grądzys-Wiatr

Nadzór merytoryczny:

Alina Paluchowska
Wicedyrektor Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie

Copyright by Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie

Kopiowanie i rozpowszechnianie może być dokonywane z podaniem źródła.

ISBN: 978-83-65367-17-4

Wydawca:

Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie

pl. Na Stawach 1

30-107 Kraków

Tel. 12 428 78 70

Faks 12 422 97 85

kancelaria@wup-krakow.pl

www.wup-krakow.pl

Publikacja jest dystrybuowana bezpłatnie.

Kraków 2016

Spis treści

Wstęp	4
Wnioski.....	5
Demograficzna charakterystyka Małopolski i jej konsekwencje dla rynku pracy	7
Struktura demograficzna ludności w województwie i jej zmiany.....	7
Starzenie się społeczeństwa i zasobów pracy	12
Diagnoza sytuacji na rynku pracy w kontekście bezrobocia i bierności zawodowej.....	16
Bezrobocie rejestrowane	16
Struktura i przyczyny bierności zawodowej.....	20
Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy	23
Bezrobotni rodzice dzieci do 6 roku życia	23
Instytucjonalne formy opieki nad dziećmi do lat 3.....	27
Pozostawanie bez pracy osób do 30 roku życia	32
Młodzież nieaktywna (NEET)	36
Pozostawanie bez pracy osób w wieku 50 lat i więcej	40
Wydłużanie aktywności zawodowej przez profilaktykę zdrowotną.....	45
Pozostawanie bez pracy osób niepełnosprawnych.....	50
Wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej	54
Pośrednictwo pracy	54
Pośrednictwo pracy w ramach EURES	57
Poradnictwo zawodowe, informacja zawodowa oraz zajęcia aktywizacyjne	58
Aktywne formy wsparcia osób bezrobotnych.....	59
Zlecenie usług aktywizacyjnych	62

Wstęp

Raport *Kwestie społeczne i aktywizacja zawodowa* jest poświęcony zagadnieniom z obszaru rynku pracy, a w szczególności problemom bezrobocia i bierności zawodowej. W pierwszej części tego dokumentu zaprezentowana została analiza sytuacji na małopolskim rynku pracy w 2015 roku z uwzględnieniem wybranych grup (rodziców posiadających dzieci do lat 6, osób w wieku 50+, młodzieży oraz osób niepełnosprawnych) przyjętych jako priorytetowe w działaniach zaplanowanych w Programach Strategicznych Województwa Małopolskiego na lata 2011-2020. Jej uzupełnieniem jest diagnoza zmian demograficznych ludności województwa małopolskiego i ich wpływu na rynek pracy.

W drugiej części tego dokumentu przedstawiono informacje o usługach i działaniach aktywizacyjnych realizowanych przez publiczne służby zatrudnienia na rzecz osób bezrobotnych i poszukujących pracy. Szczególny nacisk położono na działania kierowane do rodziców posiadających dzieci do lat 6, osób w wieku 50+, młodzieży oraz osób niepełnosprawnych. Ukierunkowanie wsparcia przede wszystkim na te grupy jest zgodne z kluczowymi dla rozwoju Europy i Polski dokumentami, tj. unijną strategią rozwoju społeczno-gospodarczego *Europa 2020* oraz *Strategią Rozwoju Kraju 2020*.

Wnioski

Zmiany demograficzne nie pozostają bez wpływu na rynek pracy. Procesy związane ze starzeniem się społeczeństwa, wpływają niekorzystnie na strukturę ekonomicznych grup wieku. Rośnie obciążenie pracującej części społeczeństwa osobami będącymi w wieku przed- i poprodukcyjnym, a w przyszłości przewiduje się jeszcze nasilenie tego procesu. Sposobem na złagodzenie tego problemu może być zwiększenie aktywności zawodowej takich grup jak: osoby starsze, osoby niepełnosprawne, rodzice posiadający małe dzieci. Wymaga to wdrożenia działań mających na celu ograniczenie dezaktywizacji zawodowej ze względów zdrowotnych, czy spowodowanej potrzebą sprawowania opieki nad osobami zależnymi (małymi dziećmi, osobami w podeszłym wieku).

W 2015 roku widoczne były symptomy świadczące o poprawiającej się sytuacji na rynku pracy. Był to z jednej strony spadek poziomu bezrobocia, a z drugiej rosnąca liczba trafiających do urzędów ofert pracy. Co istotne, zwiększyły się przede wszystkim zgłoszenia o miejscach pracy z wolnego rynku, niewymagających dofinansowania środkami publicznymi. W stosunku do 2014 roku zmniejszyła się zarówno liczba wyrejestrowanych z urzędów pracy, jak i liczebność osób rejestrujących się jako bezrobotne. Ponieważ zmniejszenie w przypadku napływu było intensywniejsze, relacje pomiędzy napływem a odpływem pozostawały korzystne.

Spadek liczby młodych bezrobotnych, szybszy niż spadek ogólnej liczby bezrobotnych, świadczy o tym, że najszybciej reagują oni na pozytywne zmiany na rynku pracy. Odwrotną zależność obserwuje się w odniesieniu do osób po 50 roku życia i osób niepełnosprawnych. Zmniejszenie liczebności bezrobotnych w tych kategoriach następowało wolniej niż w przypadku pozostałych bezrobotnych. W efekcie udział tych grup w populacji bezrobotnych wzrósł.

W stosunku do 2014 roku zmniejszyła się liczba podejmujących pracę i dotyczyło to osób, które pracę podejmują bez skierowania z urzędu. Wynika to prawdopodobnie z faktu, że rok 2015 jest kolejnym rokiem spadku bezrobocia, a w pierwszej kolejności szeregi bezrobotnych opuściły najbardziej mobilne osoby, które właśnie zasilają grupę samodzielnie podejmujących pracę.

Zwiększyła się z kolei liczebność osób, które znalazły zatrudnienie dzięki pomocy uzyskanej w powiatowym urzędzie pracy. W 2015 roku urzędy dysponowały zarówno większą pulą środków na działania aktywizacyjne, jak i większą liczbą ofert. Był to też pierwszy pełny rok, kiedy urzędy mogły korzystać z szerszego i bardziej różnorodnego katalogu form wsparcia, w tym także z możliwości zlecania działań aktywizacyjnych wobec najtrudniejszych do aktywizacji grup bezrobotnych.

Pierwsze doświadczenia związane ze zlecaniem działań aktywizacyjnych pokazują, że duża część bezrobotnych nie jest zainteresowana aktywizacją zawodową. Potwierdza to wcześniejsze obserwacje powiatowych urzędów pracy oraz wnioski z raportu NIK. Znaczna grupa osób rejestruje się w urzędach pracy z innych powodów niż chęć podjęcia pracy (uzyskanie uprawnień do świadczenia przedemerytalnego, zdobycie zaświadczenia o zarejestrowaniu koniecznego do uzyskania świadczeń pomocy społecznej, uzyskanie ubezpieczenia zdrowotnego).

Demograficzna charakterystyka Małopolski i jej konsekwencje dla rynku pracy

Struktura demograficzna ludności w województwie i jej zmiany

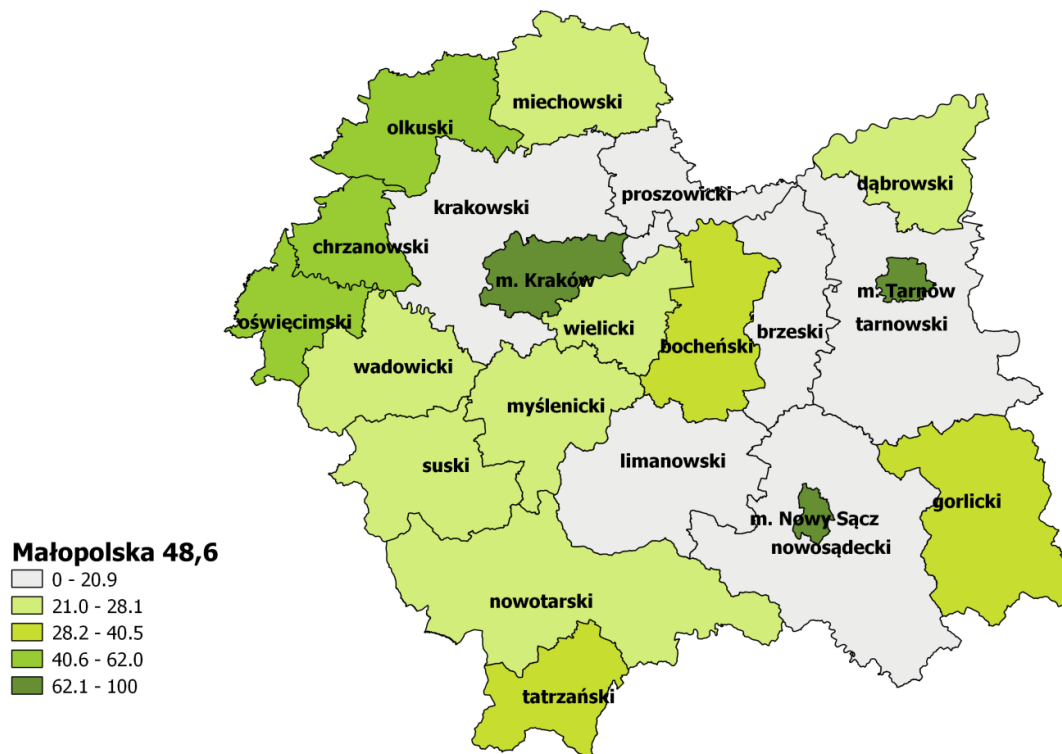
Małopolskie jest jednym z czterech województw, w których rośnie liczba mieszkańców. Zwiększenie liczby ludności o 7 755 osób, do 3 368 336 pod koniec 2014 roku, oznacza wzrost o 0,23% w skali roku¹. Jedynie województwo mazowieckie charakteryzowało się większym tempem rocznego wzrostu (0,3%). W ciągu kolejnego półrocza przybyło dalszych 2 376 mieszkańców województwa – 30 czerwca 2015 roku województwo małopolskie liczyło 3 370 712 osób, co stawia je na czwartym miejscu w kraju pod względem liczby ludności, po województwach mazowieckim, śląskim i wielkopolskim². Jednocześnie Małopolskie należy do województw najgęściej zaludnionych – na 1 km² przypada 222 mieszkańców (w Polsce są to 123 os./km²), pod względem gęstości zaludnienia ustępuje jedynie województwu śląskiemu. Nieco mniej niż połowa Małopolan mieszka w miastach. Współczynnik urbanizacji (48,6%) jest jednym z najniższych w kraju, mniejszy udział ludności miejskiej cechuje tylko województwa: podkarpackie, świętokrzyskie i lubelskie. W 1 961 wioskach mieszkało 1 733 840 osób, co sprawia, że małopolskie wsie są najgęściej zaludnionymi terenami wiejskimi w kraju – na 1 km² powierzchni przypada 128 mieszkańców (średnia dla Polski to 52 os./km²). W tym czasie w małopolskich miastach mieszkały 1 636 872 osoby. Gęstość zaludnienia w miastach wynosi 989 os./km² i jest niższa od średniej dla polskich miast (1 065 os./km²). Poza miastami na prawach powiatu – Krakowem (2 331 os./km²), Tarnowem (1 539 os./km²) i Nowym Sączem (1 456 os./km²), największe zagęszczenie ludności występuje w powiatach oświęcimskim (382 os./km²) i chrzanowskim (341 os./km²), a najmniejsze (74 os./km²) w powiecie miechowskim. Proporcja ludności mieszkającej w miastach i na wsi w poszczególnych powiatach jest bardzo zróżnicowana. Spośród powiatów ziemskich najmniej zurbanizowane są te położone wokół dużych miast – tarnowski (współczynnik urbanizacji równy 12,1), krakowski (16,8) i nowosądecki (17,5), najbardziej –

¹ *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym w 2014 r. Stan w dniu 31 XII*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2015.

² *Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 30 VI 2015 r.*, dostęp: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/ludnosc/ludnosc-stan-i-struktura-ludnosc-i-raz-ruch-naturalny-w-przekroju-terytorialnym-2015-r-6,18.html>.

chrzanowski (62,1), oświęcimski (53,5) i olkuski (49,0). Zróznicowanie skali urbanizacji w małopolskich powiatach przedstawiono na mapie 1.

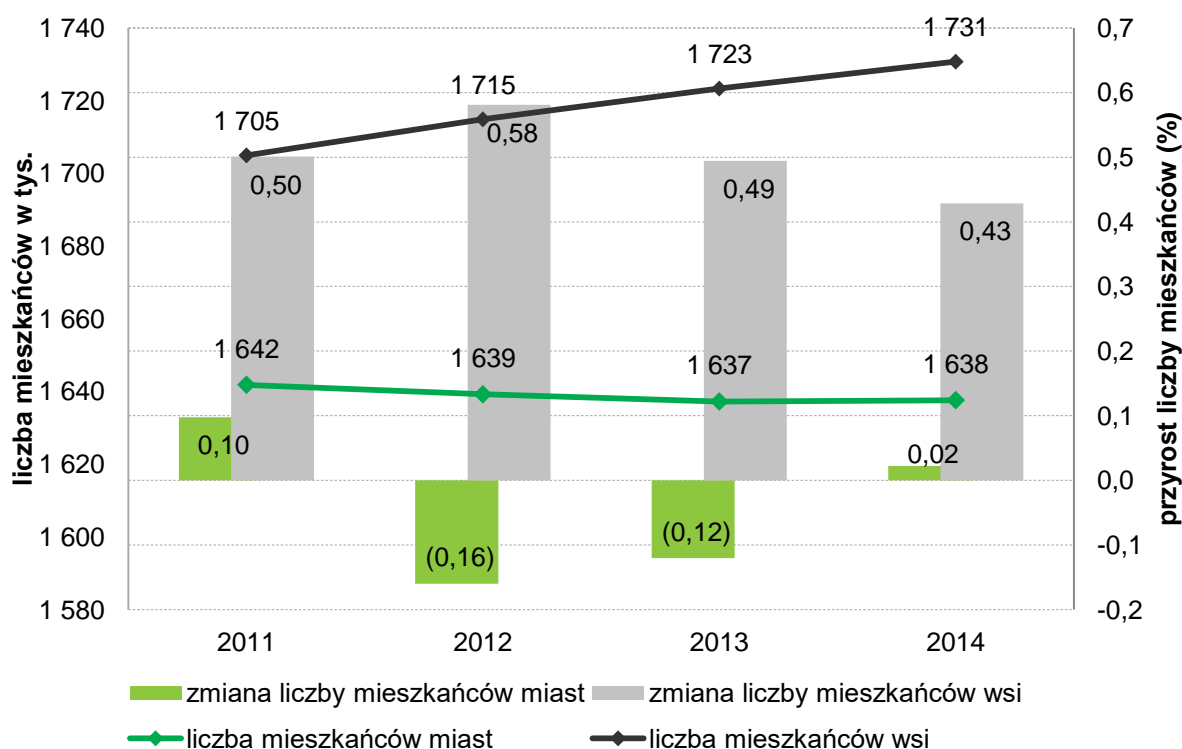
Mapa 1. Współczynnik urbanizacji w powiatach województwa małopolskiego w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Jak wspomniano na wstępie, województwo małopolskie jest jednym z czterech województw, w którym przybywa mieszkańców. Liczba mieszkańców małopolskich wsi rośnie o wiele szybciej niż miast (wykres 1), choć dynamika tego wzrostu spada w ostatnich dwóch latach. Pod koniec 2014 roku na wsi mieszkało o 0,43% osób więcej niż rok wcześniej. W tym samym okresie w miastach przybyło zaledwie 0,02% mieszkańców (w roku 2012 i 2013 ubywało mieszkańców miast).

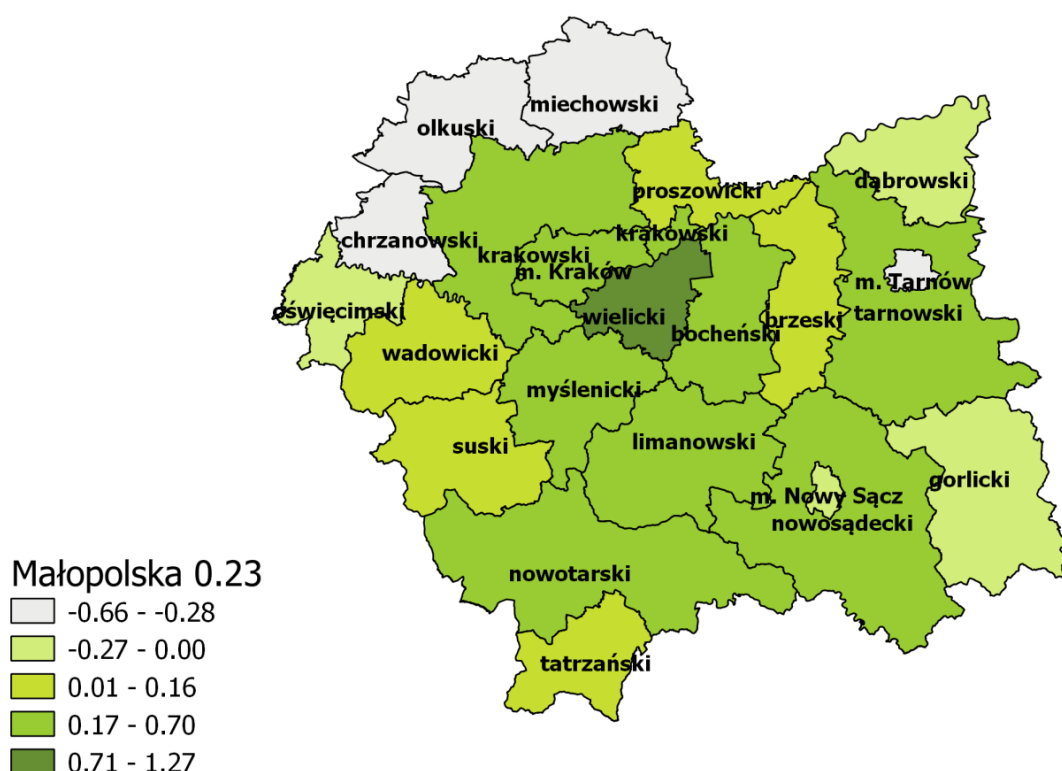
Wykres 1. Mieszkańcy miast i wsi w województwie małopolskim w latach 2011-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Wzrost liczby ludności województwa jest wypadkową dodatniego przyrostu naturalnego, który wyniósł 4,8 tys. osób i dodatniego salda migracji stałej – 2,9 tys. Obydwa wskaźniki w 2014 roku były wyższe niż rok wcześniej. Dynamikę zmian ludności w poszczególnych powiatach pokazano na mapie 2. Spadek liczby ludności nastąpił w rolniczych powiatach na północy – dąbrowskim (-0,07%) i miechowskim (-0,28%) oraz w powiatach przemysłowych w zachodniej części województwa – chrzanowskim (-0,36%), oświęcimskim (-0,04%) i olkuskim (-0,37%). Ubyło także mieszkańców Tarnowa (największy spadek w skali województwa: -0,66%), Nowego Sącza (-0,11%) oraz powiatu gorlickiego (-0,02%). Pozostałe powiaty cechowała dodatnia stopa przyrostu rzeczywistego, najwyższa – powiat wielicki: +1,27%. W 116 spośród 182 gmin województwa, w 2014 roku przybyło mieszkańców.

Mapa 2. Przyrost rzeczywisty (stopa przyrostu ludności) w powiatach województwa małopolskiego w 2014 roku

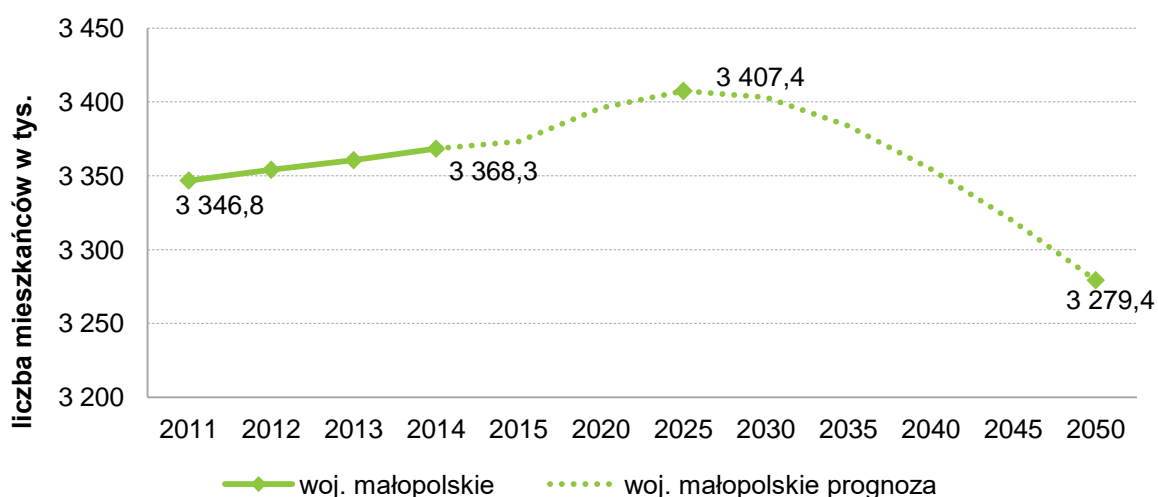

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie.

Według prognoz, liczba ludności województwa będzie się zwiększać do roku 2025, potem nastąpi spadek, którego natężenie nasili się około roku 2030 (wykres 2)³. Jeżeli spełni się scenariusz prognozy, to w ciągu najbliższych 35 lat, do roku 2050, ubędzie niecałe 3% ludności województwa małopolskiego. W porównaniu do pozostałych województw skala depopulacji w Małopolsce będzie stosunkowo niska - w analogicznym okresie ludność kraju zmniejszy się aż o 12%.

³ Prognoza ludności GUS na lata 2014-2050. Studia i Analizy Statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014

Wykres 2. Prognoza liczby ludności województwa małopolskiego do roku 2050

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z BDL oraz GUS (prognoza)⁴.

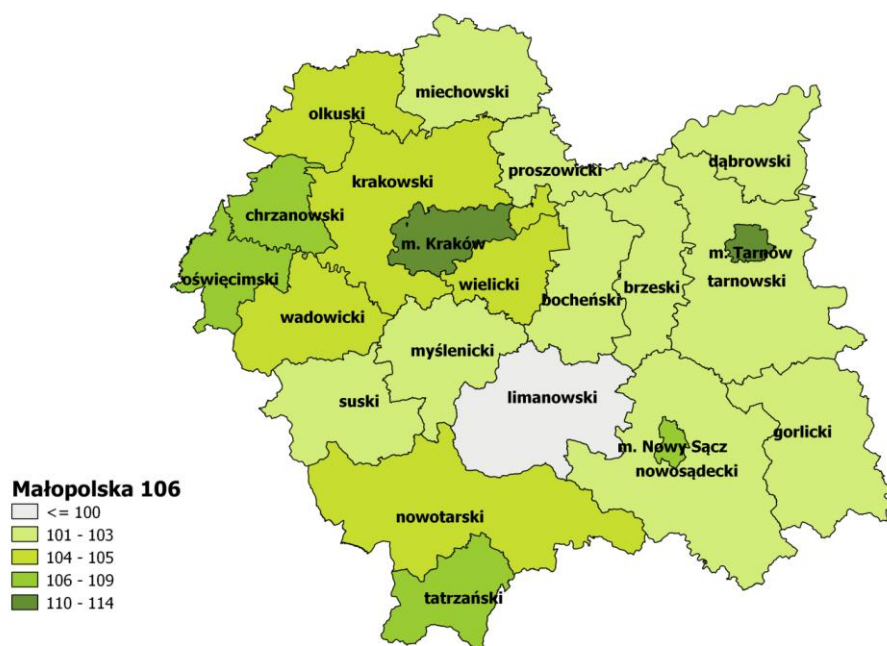
W połowie 2015 roku w województwie mieszkało 1 735 231 kobiet i 1 635 481 mężczyzn. Oznacza to, że na każdych 100 mężczyzn przypadało 106 kobiet.⁵ Współczynnik feminizacji jest znacznie wyższy w małopolskich miastach (111), niż na wsi (101). Najwyższy współczynnik cechuje duże miasta Małopolski – Kraków (114), Tarnów (112) i Nowy Sącz (109) oraz powiat wielicki (114). Najmniej sfeminizowanym powiatem jest powiat limanowski, w którym liczba kobiet jest bardzo zbliżona do liczby mężczyzn (współczynnik feminizacji równy 100) oraz powiaty nowosądecki, tarnowski i dąbrowski – 101 (mapa 3). Na poziomie gmin największa przewaga kobiet nad mężczyznami występuje w Zakopanem (115), zaś gminami o największej przewadze mężczyzn są: Mszana Dolna, Łabowa, Tokarnia i Niedźwiedź (95). Charakterystyczne jest zwiększanie się liczebnej przewagi kobiet nad mężczyznami wraz z wiekiem. W populacji osób w wieku 60 lat i więcej wskaźnik feminizacji osiąga wartość 141, w grupie osób starszych niż 85 lat wynosi już 217.⁶

⁴ Prognoza ludności na lata 2014-2050 – Województwa, dostęp: <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/prognoza-ludnosc/prognoza-ludnosc-na-lata-2014-2050-opracowana-2014-r-1,5.html>.

⁵ Ludność. Stan i struktura ludności oraz ruch naturalny w przekroju terytorialnym. Stan w dniu 30 VI 2015 r., op.cit.

⁶ Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie małopolskim w 2014 r., Informacje i Opracowania Statystyczne, Główny Urząd Statystyczny, Kraków 2015

Mapa 3. Współczynnik feminizacji w powiatach województwa małopolskiego w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Statystycznego w Krakowie.

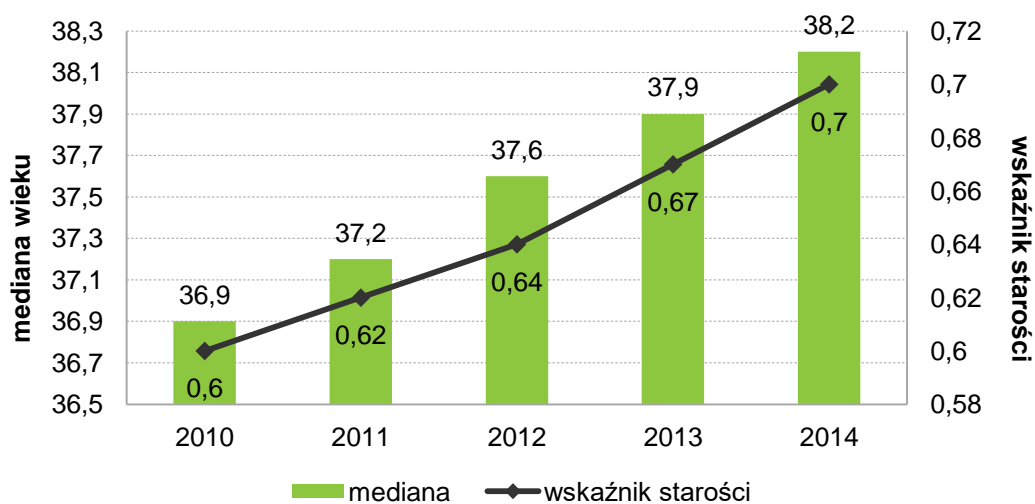
Starzenie się społeczeństwa i zasobów pracy

Spółeczeństwo województwa małopolskiego, podobnie jak całego kraju, jest społeczeństwem starzejącym się. Na niekorzystne zmiany w strukturze wiekowej mają wpływ m.in. wydłużanie życia i spadek współczynnika dzietności. Wskaźnikami opisującymi strukturę wiekową społeczeństwa są: mediana wieku, wskaźnik starości, współczynnik starości demograficznej. W województwie wszystkie z wymienionych wskaźników osiągają coraz wyższą wartość (wykres 3). W roku 2014 mediana wieku dla województwa wynosiła 38 lat, i była niższa od krajowej o nieco ponad 1 rok. Najmłodszymi powiatami województwa są: limanowski, nowosądecki i myślenicki (mediana poniżej 36 lat), najstarszymi miasto Tarnów, powiaty chrzanowski, olkuski, miechowski i oświęcimski (powyżej 40 lat). Najmłodszą gminą Małopolski są Słupnice (31 lat), najstarszą Bukowno (44 lat). Wskaźnik starości⁷ dla województwa w 2014 roku osiągnął wartość 0,7, i był wyższy o 0,03 niż rok wcześniej. Najwyższą wartość wskaźnika starości, równa 1, cechuje miasta Kraków i Tarnów, niewiele niższa jest w powiatach miechowskim (0,93) i chrzanowskim (0,9). Powiatami o najniższych wartościach wskaźnika starości są limanowski (0,45) i nowosądecki (0,44). Innym wskaźnikiem opisującym strukturę wiekową jest współczynnik

⁷ Wskaźnik starości - relacja liczby osób w wieku 65 lat i więcej do liczby osób młodszych niż 19 lat. Im wyższa wartość wskaźnika, tym starsze społeczeństwo.

starości demograficznej.⁸ W całym województwie osoby w wieku 65 lat i więcej stanowiły 14,9% ogółu, co jest wartością o 0,4 wyższą niż rok wcześniej. Powiatem o najwyższym udziale osób starszych był miechowski (18,1%), o najniższym powiat nowosądecki (11,7%). Zjawiskiem korzystnym, choć jednocześnie wpływającym na wzrost wskaźników opisujących starzenie się społeczeństwa, jest wydłużanie życia. Statystyczna mieszkanka województwa małopolskiego żyje 83 lata, statystyczny Małopolanin – 75 lat.

Wykres 3. Wskaźniki opisujące proces starzenia społeczeństwa województwa małopolskiego

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie małopolskim w 2014 roku, Informacje i Opracowania Statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Kraków 2015.

Pomimo, że Małopolskie zaliczane jest do województw młodych demograficznie,⁹ to procesy związane m.in. ze starzeniem się społeczeństwa, powodują niekorzystne zmiany w strukturze ekonomicznych grup wieku. Obserwuje się spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (o 0,6% w skali roku) i produkcyjnym (o 0,2%), przy jednoczesnym zwiększaniu się liczby osób, które osiągnęły wiek poprodukcyjny (wzrost o 2,7%).¹⁰ Na koniec 2014 roku, 640,8 tys. mieszkańców województwa (19%) było w wieku przedprodukcyjnym, 2 115,9 tys. (52,4%) w wieku produkcyjnym, a 611,6 tys. w wieku poprodukcyjnym (18,2%). Udział osób w wieku produkcyjnym mobilnym w populacji ogółem wynosił 40,5%, a w wieku produkcyjnym niemobilnym 22,3%. O ile poszczególnych powiatach odsetek osób w wieku produkcyjnym jest podobny, to zauważalne jest duże

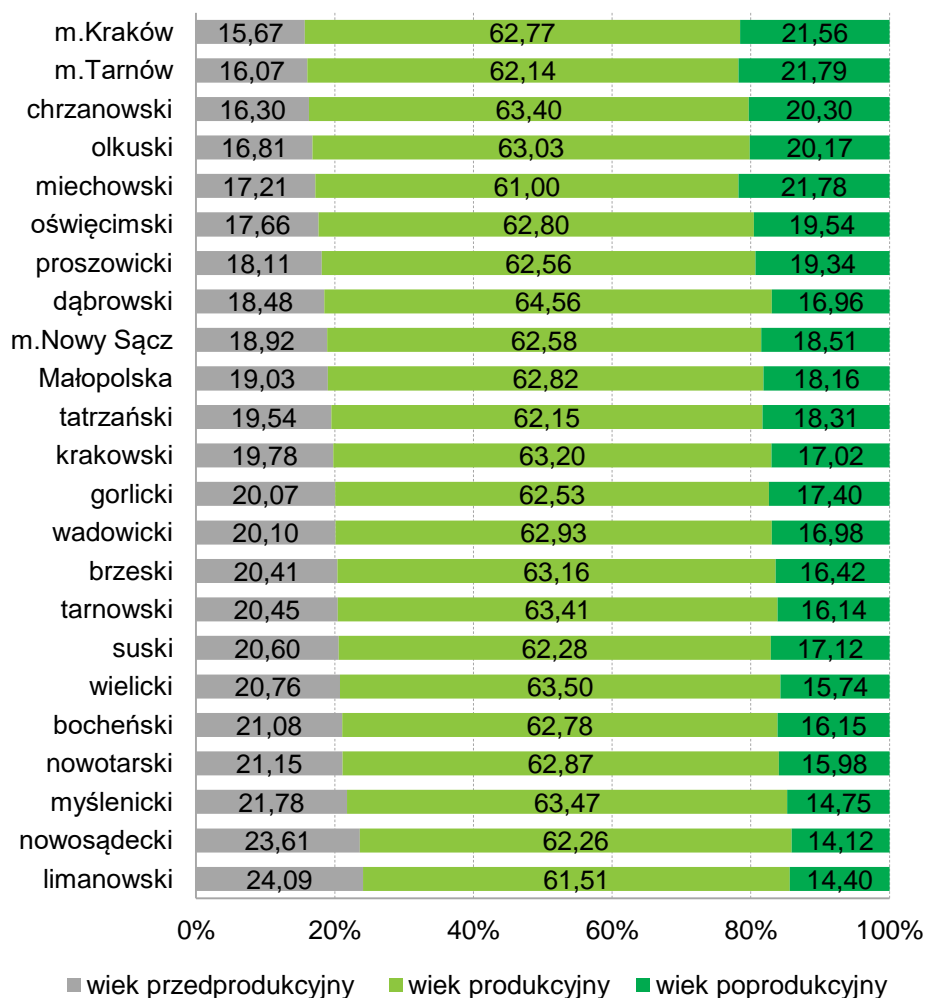
⁸ Współczynnik starości demograficznej - stosunek liczby osób powyżej 65 roku życia do ogólnej liczby ludności.

⁹ Zgodnie z klasyfikacją Osanna, małopolskie jest województwem młodym demograficznie II typu - udział dzieci i młodzieży jest większy od przeciętnego w kraju, udział ludności w wieku 18-64, mniejszy od przeciętnego, osób w wieku ponad 65 lat również mniejszy od przeciętnego w kraju.

¹⁰ Wiek przedprodukcyjny obejmuje: kobiety i mężczyzn poniżej 18 lat, wiek produkcyjny: kobiety w wieku od 18 do 59 lat, mężczyzn w wieku od 18 do 64 lat (w tym wiek mobilny 18-44 lata), wiek poprodukcyjny: kobiety w wieku 60 lat i więcej, mężczyzn w wieku 65 lat i więcej.

terytorialne zróżnicowanie udziału osób w wieku przed i poprodukcyjnym w ogólnej liczbie mieszkańców poszczególnych powiatów (wykres 4).

Wykres 4. Struktura ludności powiatów województwa małopolskiego według ekonomicznych grup wieku (stan na 31 XII 2014)

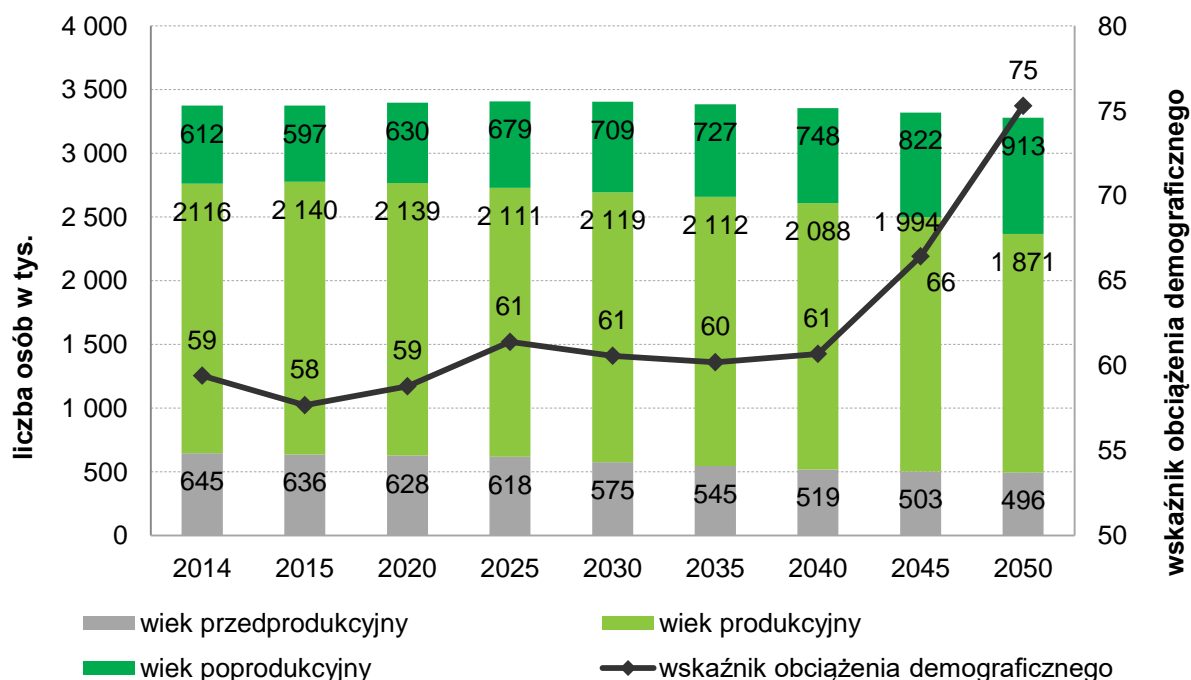

Źródło: *Ludność, ruch naturalny i migracje w województwie małopolskim w 2014 roku, Informacje i Opracowania Statystyczne*, Główny Urząd Statystyczny, Kraków 2015.

Proces starzenia się społeczeństwa przejawia się również w relacji liczby osób w wieku produkcyjnym i nieprodukcyjnym. Stosunek liczby osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na każde 100 osób w wieku produkcyjnym określa wskaźnik obciążenia demograficznego. Przy średniej dla województwa równej 59, wartość wskaźnika w poszczególnych powiatach waha się od 55 w powiecie dąbrowskim do 64 w powiecie miechowskim. Według prognoz GUS obciążenie osób w wieku produkcyjnym przez osoby będące w wieku przed- i poprodukcyjnym w województwie małopolskim będzie się utrzymywać na podobnym poziomie do około roku 2040, po czym nastąpi gwałtowny skok

wskaźnika obciążenia demograficznego, spowodowany przejściem znacznej liczby Małopolan z wieku produkcyjnego do wieku poprodukcyjnego (wykres 5).

Wykres 5. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie małopolskim na tle struktury ludności według ekonomicznych grup wieku – prognoza do roku 2050

Źródło: pracowanie własne na podstawie danych GUS.

Rzeczywiste obciążenie pracującej części społeczeństwa osobami będącymi w wieku przed i poprodukcyjnym może być w rzeczywistości większe niż pokazują wskaźniki obciążenia demograficznego. Na obciążenie to ma wpływ nie tylko struktura wiekowa, ale także wskaźniki zatrudnienia w poszczególnych grupach wiekowych.¹¹ Na przyszłą podaż pracy będą wpływać m.in.: poziom dzietności (który w przypadku województwa małopolskiego, jak i całego kraju utrzymuje się na poziomie niższym niż gwarantujący prostą zastępowalność pokoleń)¹², wysokość wieku emerytalnego, skala migracji zarobkowych. Prognozowany spadek liczby osób w wieku produkcyjnym niewątpliwie wymusi modyfikację strategii zatrudniania, między innymi przez sięganie w poszukiwaniu pracowników do grup stanowiących rezerwy pracy – osób starszych i kobiet, stosowanie elastycznych form zatrudnienia, opracowywanie i wdrażanie programów zarządzania wiekiem oraz aktywizacji zawodowej osób, które z różnych powodów oddalają się od rynku pracy (m.in. niepełnosprawnych).

¹¹ Józwiak J, *Rynek pracy a demografia* [w:] Kiełkowska M. (red.) Rynek pracy wobec zmian demograficznych, Zeszyty Demograficzne, Instytut Obywatelski, Warszawa, 2013

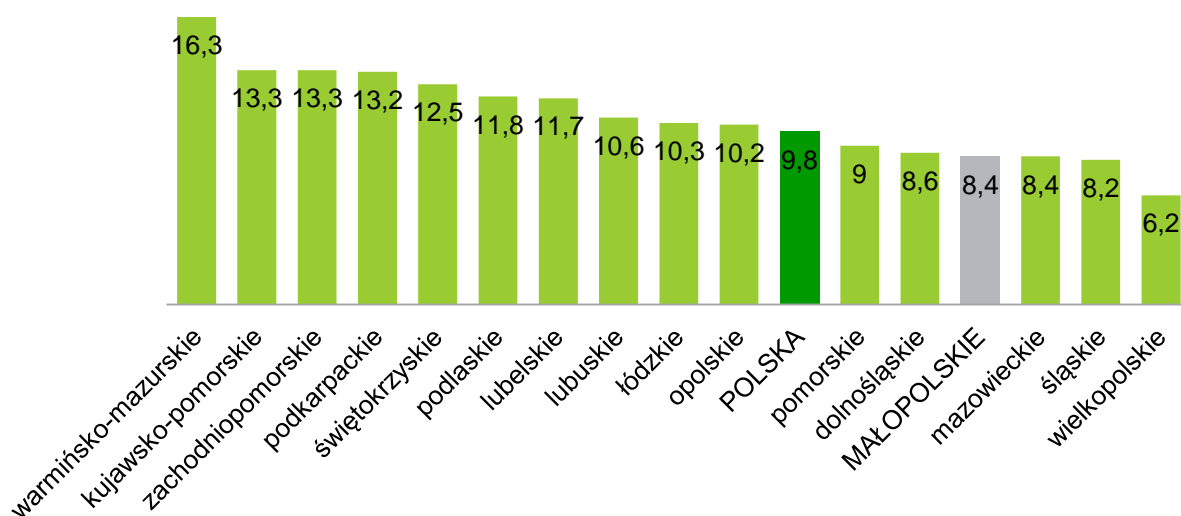
¹² W 2014 roku współczynnik dzietności w województwie małopolskim wynosił 1,3 i był nieznacznie wyższy niż rok wcześniej (1,29). Prostą zastępowalność pokoleń zapewnia współczynnik na poziomie 2,1-2,15.

Diagnoza sytuacji na rynku pracy w kontekście bezrobocia i bierności zawodowej

Bezrobocie rejestrowane

Małopolska na tle innych województw wyróżnia się pozytywnie niskim poziomem bezrobocia. W rankingu, pod względem stopy bezrobocia rejestrowanego, na koniec 2015 roku plasowała się na czwartym miejscu w kraju. Lepsza sytuacja pod tym względem występowała tylko w województwach: wielkopolskim, śląskim i mazowieckim. Pozycja Małopolski w tym rankingu pozostaje już od kilku lat niezmienna.

Wykres 6. Stopa bezrobocia w województwach stan na grudzień 2015 roku

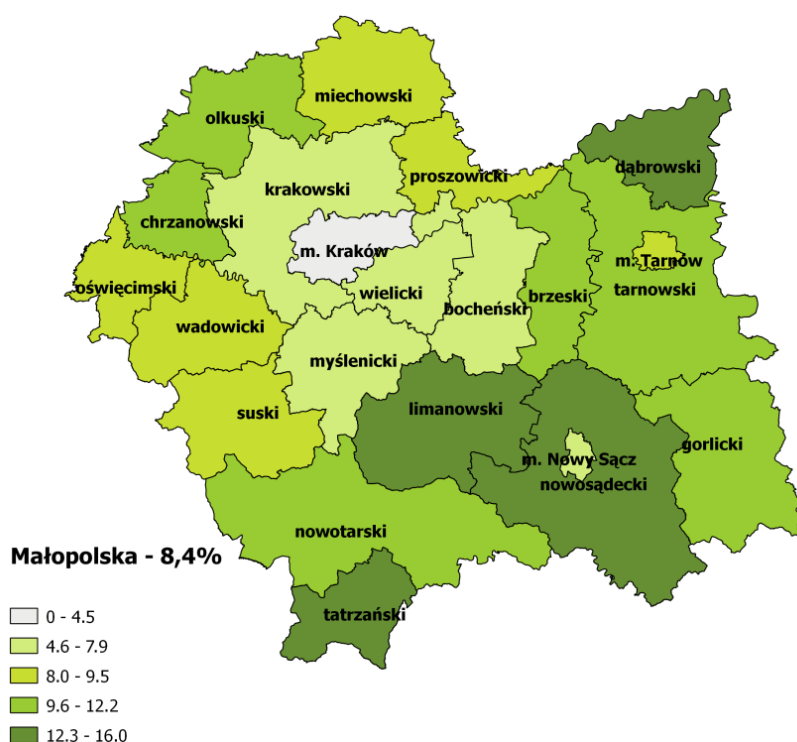

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiPS.

Widoczne jest jednak stałe zróżnicowanie w poziomie tego zjawiska w poszczególnych obszarach województwa, i ono również od wielu już lat nie podlega większym zmianom. Najniższą wartość stopy bezrobocia notuje się w mieście Kraków, w mieście Nowy Sącz oraz w powiatach zlokalizowanych w niedalekiej odległości od Krakowa (krakowskim, myślenickim, bocheńskim, wielickim). Wartość najwyższa występuje z kolei w powiatach: dąbrowskim, limanowskim, nowosądeckim, tatrzańskim, olkuskim i tarnowskim, a więc głównie we wschodniej i południowej części województwa. Zróżnicowanie jest więc widoczne, a jego skala znaczna. W przypadku prawie połowy małopolskich powiatów

wartość stopy bezrobocia przekracza nie tylko średnią wojewódzką ale również średnią ogólnopolską. W grudniu 2015 roku sytuacja taka wystąpiła w 10 powiatach. Na koniec 2015 roku różnicowanie pomiędzy stopą najwyższą (powiat dąbrowski – 16%), a najniższą (miasto Kraków – 4,5%) było 3,5-krotne.

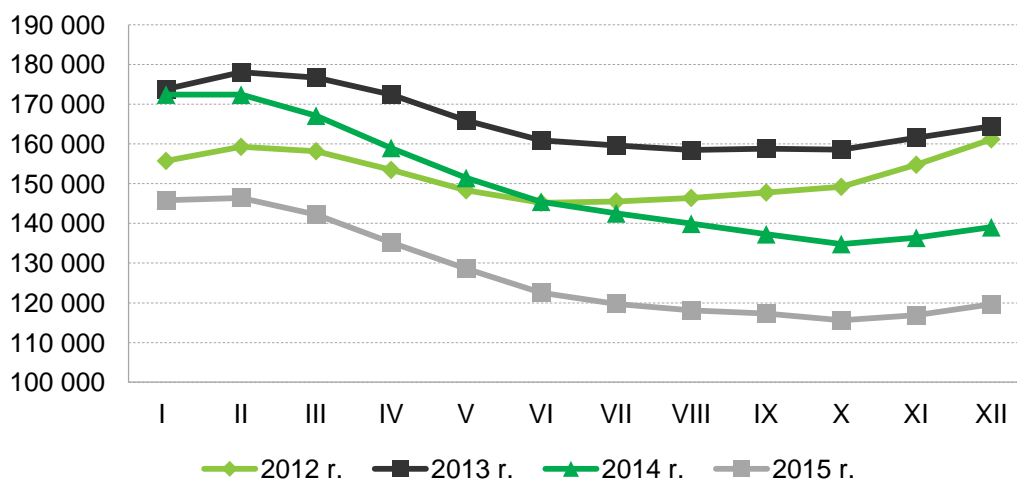
Mapa 4. Stopa bezrobocia w poszczególnych powiatach Małopolski stan na koniec 2015 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP.

W 2015 roku obserwowano zmniejszanie się liczby zarejestrowanych bezrobotnych. Populacja bezrobotnych zarejestrowanych w małopolskich powiatowych urzędach pracy wyniosła w grudniu 2015 roku 119 601 osób, tj. o 19,4 tys. osób (14%) mniej niż na koniec 2014 roku. Podobnie jak w 2014 roku, zmiany wzrostowe notowane były tylko w ciągu dwóch pierwszych i dwóch ostatnich miesięcy roku. W pozostałym okresie miał miejsce wyraźny spadek. W całym 2015 roku liczba bezrobotnych kształtowała się na znacznie niższym poziomie niż w ciągu ostatnich kilku lat. W drugiej połowie 2015 roku bezrobocie osiągnęło poziom z roku 2009, czyli z początkowego etapu niekorzystnych zmian wywołanych na rynku pracy przez spowolnienie gospodarcze.

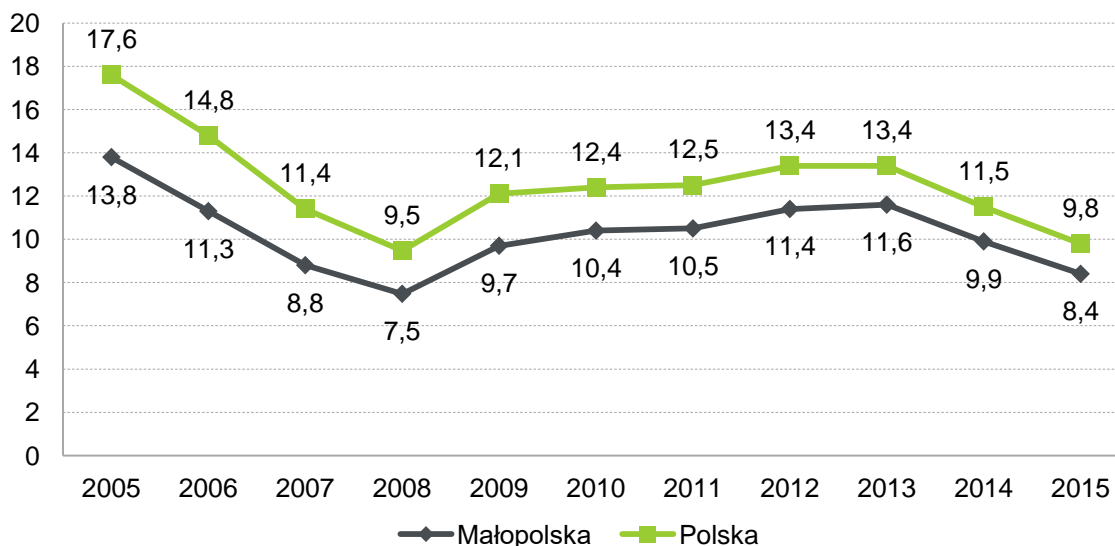
Wykres 7. Zmiany w poziomie liczby bezrobotnych zarejestrowanych w małopolskich powiatowych urzędach pracy

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP.

Takie zmiany widoczne były zarówno w Małopolsce, jak i w całym kraju, i stanowiły kontynuację tendencji zapoczątkowanych w 2014 roku. Na koniec 2015 roku stopa bezrobocia wynosiła w Małopolsce 8,4%, czyli o 1,5 punktu procentowego mniej niż na koniec 2014 roku, a w Polsce 9,8%, czyli o 1,7 punktu procentowego mniej niż na koniec 2014 roku.

Wykres 8. Stopa bezrobocia w Małopolsce i Polsce – stan na koniec roku

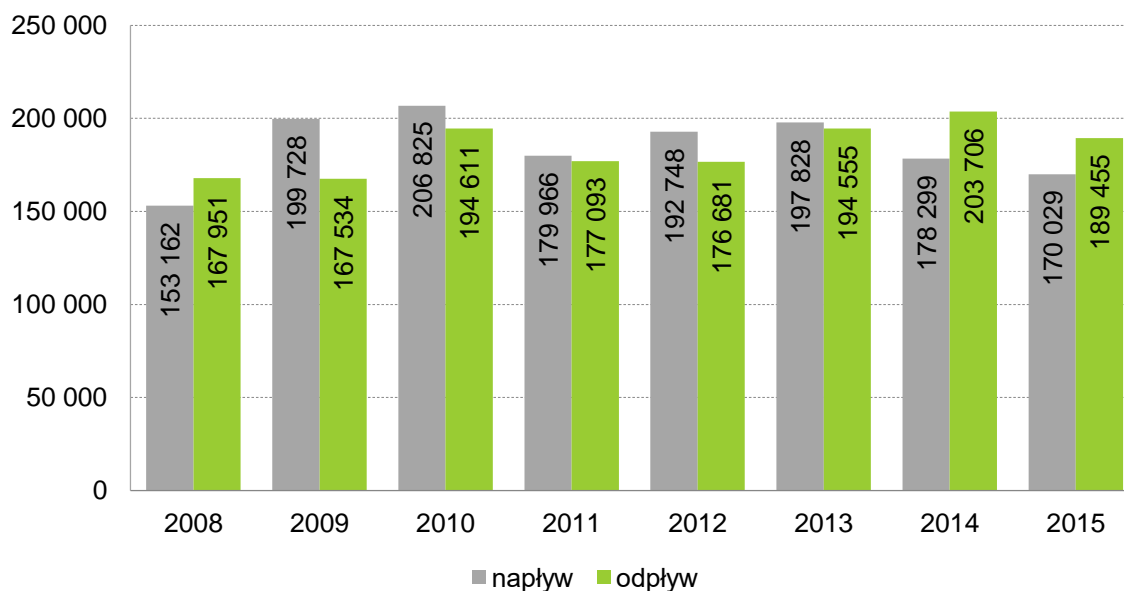

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Podobnie jak w 2014 roku, relacja pomiędzy liczebnością osób rejestrujących się, jako osoby bezrobotne, a wielkością populacji osób opuszczających rejestry powiatowych urzędów pracy była korzystna. Liczba osób wyrejestrowanych w ciągu 2015 roku była o 19 426 osób

(11,4%) wyższa niż liczba osób napływających do ewidencji bezrobotnych. W porównaniu z 2014 roku zmniejszyła się co prawda grupa osób wyrejestrowanych, ale jednocześnie nadal silnie malał napływ nowych bezrobotnych.

Wykres 9. Bezrobotni zarejestrowani i wyrejestrowani w małopolskich powiatowych urzędach pracy w latach 2008-2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP.

Populacja bezrobotnych jest wewnątrznie bardzo zróżnicowana. Obejmuje osoby o różnym wieku, stażu pracy i doświadczeniu zawodowym, różnym poziomie wykształcenia i kwalifikacji, a także różnym okresie pozostawania bez pracy. Osoby bezrobotne różnią się poziomem motywacji, zaangażowania, otwartości na zmianę zawodu lub miejsca zamieszkania. Różne są przyczyny pozostawania bez pracy i przyczyny jej utraty. W grupie bezrobotnych znajdują się osoby zarejestrowane po raz pierwszy, a także osoby, które z usług urzędów korzystają po raz kolejny. Pewna część tej grupy w szukaniu swojego miejsca na rynku pracy napotyka na dodatkowe bariery związane z niepełnosprawnością, trudnościami w godzeniu ról zawodowych i rodzinnych, z koniecznością sprawowania opieki nad osobą zależną, z nałogami.

Ze względu na tak duże zróżnicowanie tej grupy, a co za tym idzie jej potrzeb i możliwości, w celu lepszego dostosowania pomocy dla poszczególnych kategorii osób w 2014 roku do Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy została wprowadzona procedura profilowania bezrobotnych. Ustalono trzy podstawowe profile pomocy i każdy bezrobotny zarejestrowany w powiatowym urzędzie pracy musi zostać przypisany do jednego z nich. Na wybór ma wpływ szereg czynników określających stopień oddalenia osoby od rynku pracy i jej gotowość do wejścia lub powrotu na rynek pracy. Efektem jest

możliwość korzystania z określonych form wsparcia. Zakwalifikowanie do profilu I oznacza, że osoba jest właściwie gotowa do podjęcia zatrudnienia, w związku z czym potrzebuje głównie wsparcia w formie usług pośrednictwa pracy. W uzasadnionych przypadkach może również skorzystać z doradztwa zawodowego, wsparcia szkoleniowego, sfinansowania kosztów egzaminów, zwrotu kosztów przejazdu, bezzwrotnych środków na podjęcie działalności gospodarczej, świadczeń aktywizacyjnych, pożyczki na podjęcie działalności gospodarczej, bonów: szkoleniowego, stażowego, zatrudnieniowego lub na zasiedlenie. Osoby zakwalifikowane do II profilu pomocy to osoby, które mają znacznie większe problemy z odnalezieniem się na rynku pracy. Dlatego w ich przypadku możliwe jest zastosowanie niemal wszystkich określonych w ustawie form wsparcia. Wyjątkiem jest jedynie *Program Aktywizacja i Integracja*, realizowany wspólnie z ośrodkami pomocy społecznej, który zarezerwowany jest wyłącznie dla osób z III profilu, a więc osób o największym stopniu oddalenia od rynku pracy. Osoby zakwalifikowane do III profilu mogą również zostać skierowane do zatrudnienia wspieranego u pracodawcy lub skorzystać z możliwości uczestnictwa w działaniach aktywizacyjnych zlecanych przez powiatowe urzędy pracy innym podmiotom. Można również zaoferować im udział w programach specjalnych obejmujących, oprócz form wsparcia wskazanych w ustawie, dodatkowe usługi, które mogą pomóc w trwałym powrocie na rynek pracy.

W populacji bezrobotnych zarejestrowanych w Małopolsce dominują osoby zakwalifikowane do II profilu pomocy. Według stanu na koniec 2015 roku grupa ta stanowiła 66,8% osób objętych profilowaniem. Niemal co trzecia osoba bezrobotna kwalifikuje się do III profilu pomocy (29,7% według stanu na 31.12.2015 roku). Tylko niewielki, jednocyfrowy odsetek, przypada na osoby najmniej oddalone od rynku pracy, a więc zaliczające się do profilu I (3,5% według stanu na koniec 2015 roku).

Struktura i przyczyny bierności zawodowej

Zjawisko bierności zawodowej to jeden z najistotniejszych problemów polskiego rynku pracy. Populacja biernych zawodowo jest grupą niejednorodną. Tworzą ją osoby niewykazujące chęci do zatrudnienia pomimo zdolności do podjęcia pracy, osoby w wieku emerytalnym lub takie, które są w wieku produkcyjnym, ale uzyskały uprawnienia rentowe i nie zamierzają powrócić na rynek pracy. W grupie osób nieaktywnych zawodowo znajdują się także osoby niezdolne do pracy oraz młodzież, która nie weszła jeszcze na rynek pracy,

lub czasowo się z niego wycofała z powodu kontynuowania edukacji, oraz osoby czasowo wyłączone z rynku pracy z powodu konieczności opieki na dzieckiem.¹³

Zgodnie z danymi Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności (BAEL) na koniec 2015 roku liczba osób biernych zawodowo w Małopolsce wynosiła 1,1 mln. W stosunku do IV kwartału 2014 roku grupa ta zmniejszyła się o 2%.

Dominującą przyczyną bierności zawodowej pozostaje emerytura (48%). Drugim najczęstszym powodem bierności zawodowej jest nauka i uzupełnianie kwalifikacji (23,4%), przy czym odsetek biernych z tego tytułu kolejny rok z rzędu zmalał. Bierność z powodu choroby lub niepełnosprawności zadeklarowało 14,3% nieposzukujących pracy. W stosunku do danych z IV kw. 2014 roku zwiększył się odsetek osób wskazujących jako przyczynę bierności inne powody osobiste lub rodzinne. Zniechęconych bezskutecznym poszukiwaniem pracy było, podobnie jak w latach ubiegłych, nieco ponad 2% osób biernych zawodowo.

Wykres 10. Struktura biernych zawodowo nieposzukujących pracy według przyczyn bierności zawodowej w IV kw. 2014 roku i IV kw. 2015 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności w województwie małopolskim w IV kw. 2015 roku.

Struktura wiekowa osób biernych zawodowo związana jest bezpośrednio z przyczynami bierności. Niemal 61% ogółu biernych zawodowo stanowiły osoby w wieku 55 lat i więcej,

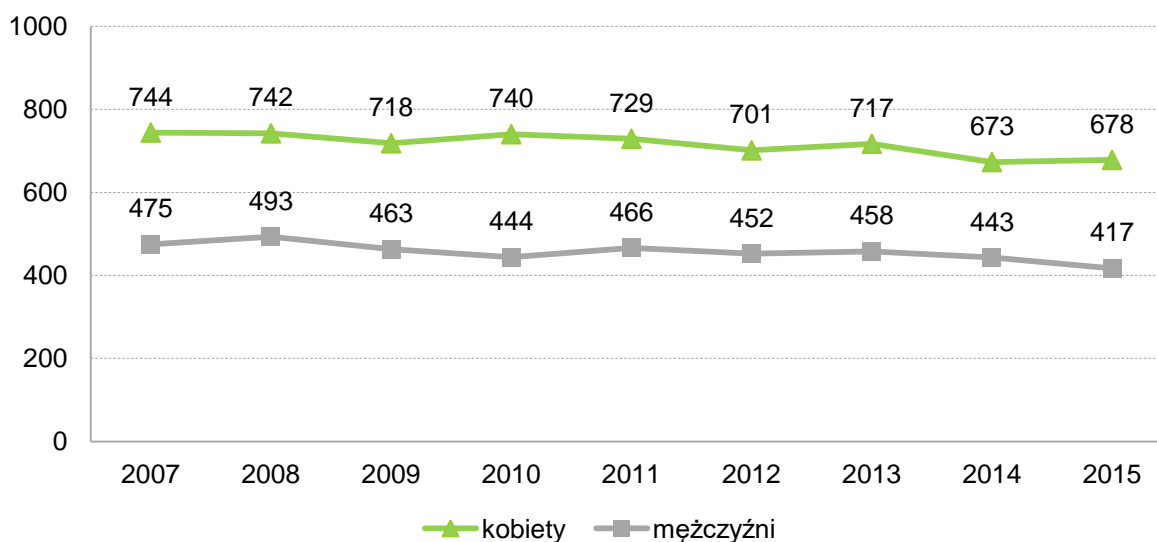
¹³ Osoby bierne zawodowo – zgodnie z definicją BAEL, to osoby w wieku 15 lat i więcej, które nie zostały zaklasyfikowane jako pracujące lub bezrobotne, tzn. osoby, które w okresie badanego tygodnia:

- nie pracowały i nie poszukiwały pracy,
- nie pracowały i poszukiwały pracy, ale nie były gotowe do jej podjęcia w ciągu dwóch tygodni następujących po tygodniu badanym,
- nie pracowały i nie poszukiwały pracy, ponieważ miały pracę załatwioną i oczekiwały na jej rozpoczęcie w okresie: 1) dłuższym niż 3 miesiące, 2) do 3 miesięcy, ale nie były gotowe tej pracy podjąć.

czyli osoby, które nabyły uprawnienia emerytalne lub osoby zbliżające się do wieku emerytalnego. Niespełna jedną czwartą stanowiły osoby w wieku 15-24 lata, na ogół uczące się. Podobnie jak w latach ubiegłych największy odsetek biernych zawodowo stanowiły osoby z wykształceniem gimnazjalnym i niższym – 35,5%, najmniejszy – osoby z wykształceniem wyższym – niespełna 10%.

Problem bierności zawodowej dotyka częściej kobiety niż mężczyźn. Na koniec 2015 roku kobiety stanowiły 62% ogółu populacji biernych zawodowo (678 tys.). W dużej mierze wynika to z pełnienia przez nie ważnych funkcji rodzinnych, które uniemożliwiają im aktywność na rynku pracy. Drugą istotną przyczyną jest wyższy udział kobiet w wieku 15-24 lata w edukacji (w szczególności na poziomie wyższym).

Wykres 11. Zmiana liczby ludności biernej zawodowo w Małopolsce w latach 2007-2015 (dane za IV kwartał, w tys. osób)

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych, GUS.

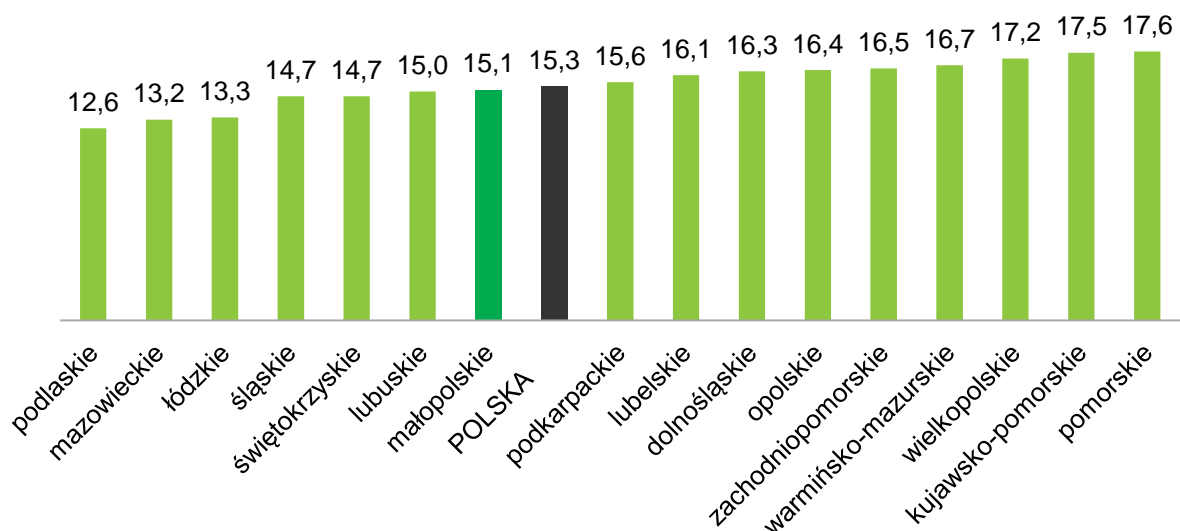
Sytuacja wybranych grup na małopolskim rynku pracy

Bezrobotni rodzice dzieci do 6 roku życia

Na koniec 2015 roku w Małopolsce w powiatowych urzędach pracy zarejestrowanych było 18 079 osób bezrobotnych, które znajdują się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy z uwagi na posiadanie co najmniej jednego dziecka do 6 r. ż. Ponad 83% tej grupy stanowiły kobiety (15 102 osób). Podobny udział kobiet w grupie osób bezrobotnych posiadających dziecko do 6 roku życia odnotowano w pozostałych województwach (najniższy udział w województwie podkarpackim – 77,72%, najwyższy w województwie lubuskim – 87,42%, w Polsce – 81,77%). Wskazuje to na skalę trudności w powrocie na rynek pracy kobiet, które miały przerwę w życiu zawodowym w związku z urodzeniem i wychowaniem dziecka lub też trudności z wejściem na rynek pracy po urodzeniu dziecka. Zjawisko to ma marginalne znaczenie w przypadku mężczyzn, ponieważ w Polsce nadal głównie kobiety opiekują się małymi dziećmi.

Udział grupy osób bezrobotnych posiadających co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat, w grupie bezrobotnych ogółem w Małopolsce, wyniósł w 2015 roku 15,1%. Województwo małopolskie jest jednym z siedmiu województw, dla których wskaźnik ten kształtował się na koniec 2015 roku poniżej średniej krajowej (15,3%). W kraju wskaźnik ten oscylował w przedziale od 12,6 do 17,6%.

Wykres 12. Udział bezrobotnych posiadających co najmniej 1 dziecko do 6 roku życia w ogóle bezrobotnych (%)

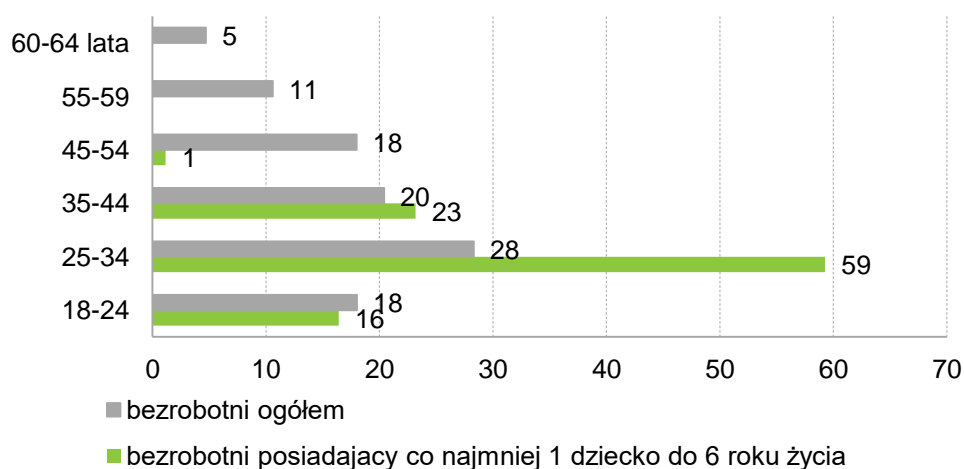

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiPS.

Nie jest możliwa ocena dynamiki zmiany i udziału osób wychowujących co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych w województwach, gdyż kategoria ta została po raz pierwszy wykazana w statystykach MRPiPS w 2015 roku.

Osoby bezrobotne znajdujące się w szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy ze względu na posiadanie co najmniej jednego dziecka do 6 roku życia były stosunkowo młode. Niemal co druga osoba z tej grupy była w wieku pomiędzy 25-34 lata, a prawie co piąta w wieku 35-44 lata.

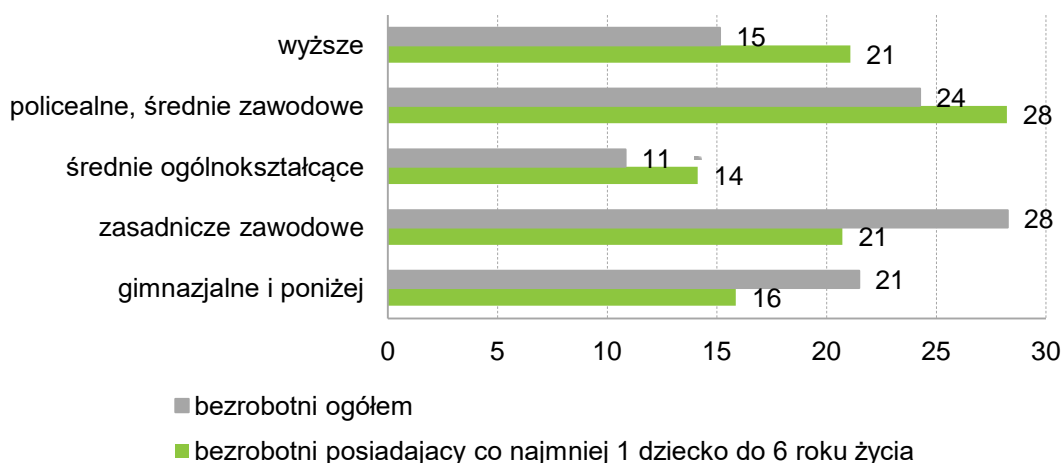
Wykres 13. Porównanie struktury wiekowej osób posiadających co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat z ogólną populacją bezrobotnych (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Poziom wykształcenia tych osób był przeciętnie wyższy niż całej zbiorowości bezrobotnych. Wyższy odsetek w tej grupie miały osoby z wykształceniem na poziomie średnim, policealnym i wyższym, znacznie niższy był natomiast udział osób z wykształceniem co najmniej zasadniczym zawodowym.

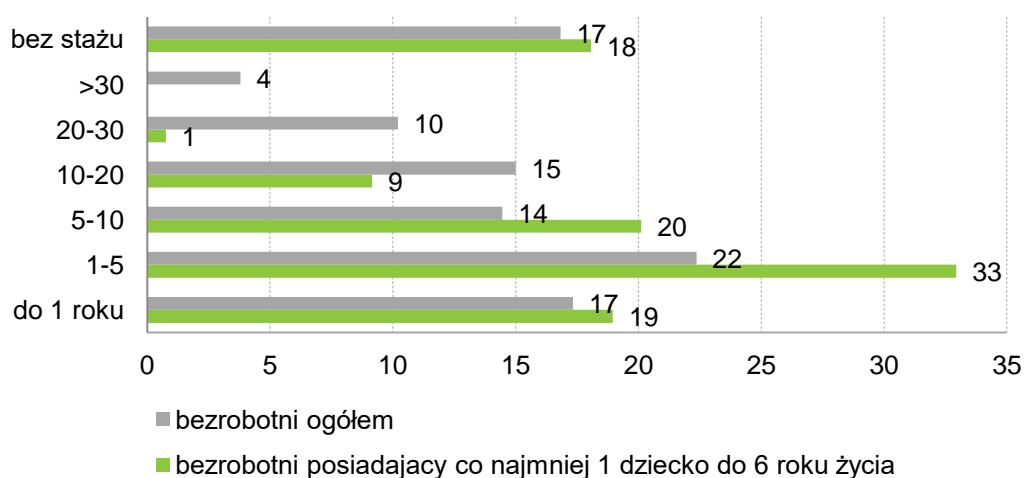
Wykres 14. Porównanie struktury według wykształcenia osób posiadających co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat z ogólną populacją bezrobotnych (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Niemal 1/5 osób nie posiadała żadnych doświadczeń zawodowych, a kolejne 20% posiadało niewielki staż pracy. U co trzeciej osoby z tej grupy nie przekraczał on 5 lat, co ma związek z przewagą osób młodych w tej grupie bezrobotnych.

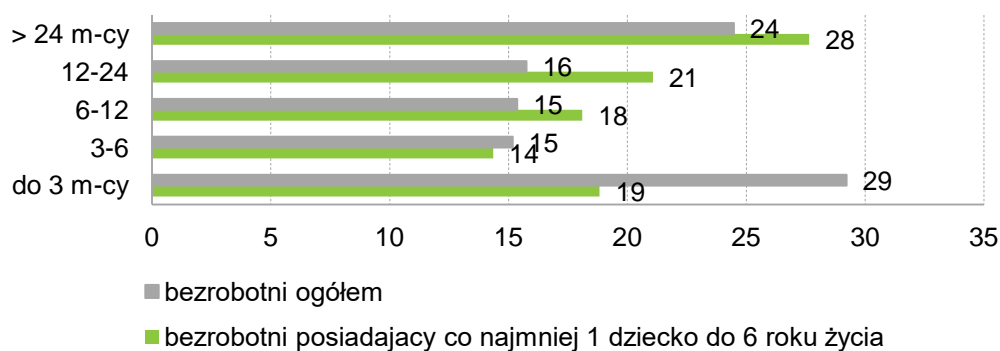
Wykres 15. Porównanie struktury według stażu osób posiadających co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat z ogólną populacją bezrobotnych (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Bezrobotni rodzice dzieci do lat 6 przeciętnie dłużej pozostają bez pracy. Prawie 50% tej grupy pozostawało na bezrobociu dłużej niż rok, w tym 28% pozostawało bezrobotnymi powyżej 2 lat.

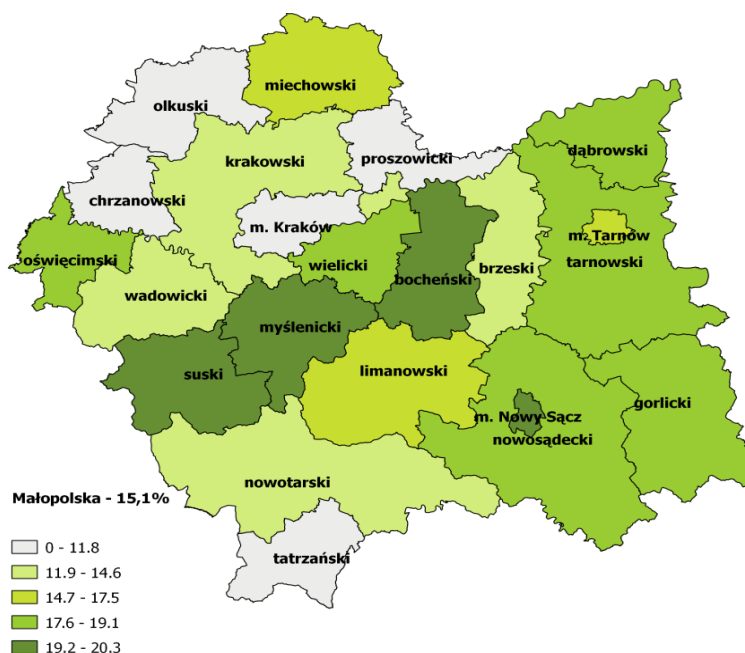
Wykres 16. Porównanie struktury według czasu przebywania na bezrobociu osób posiadających co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat z ogólną populacją bezrobotnych (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Największe natężenie problemu, wyrażające się wysokim odsetkiem osób znajdujących się szczególnie trudnej sytuacji na rynku pracy ze względu na posiadanie co najmniej jednego dziecka do 6 roku życia, ma miejsce we wschodniej, centralnej i południowej części województwa. Udział tej grupy osiągnął w mieście Nowy Sącz oraz powiecie myślenickim poziom ponad 20%. Najniższy wskaźnik odnotowało miasto Kraków (9,5%) z uwagi na niskie bezrobocie i bazę infrastrukturalną zapewniającą opiekę na dziećmi do lat 6.

Mapa 5. Udział osób bezrobotnych, które posiadają co najmniej 1 dziecko w wieku do 6 lat w ogólnej liczbie bezrobotnych (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Duży udział kobiet w tej grupie wskazuje, że opieka nad dzieckiem w istotny sposób utrudnia im podjęcie pracy lub powrót do niej po urodzeniu dziecka. Rozwój bazy instytucjonalnej opieki nad małymi dziećmi jest więc niezbędny do poprawy sytuacji rodziców na rynku pracy. Doświadczenia krajów wysokorozwiniętych, wyniki badań naukowych, a także analiza barier ograniczających aktywność zawodową i zatrudnienie kobiet (młodych matek) wskazują, iż kluczową dziedziną, w której potrzebne jest wprowadzenie zmian (prócz zmian prawnych i uregulowań dotyczących wprowadzania rozwiązań dotyczących elastyczności form i czasu pracy) jest zwiększanie dostępu do instytucjonalnych form opieki dla dzieci do lat 3.

Instytucjonalne formy opieki nad dziećmi do lat 3

Dane statystyczne Eurostatu wskazują na stosunkowo wysoki odsetek dzieci do lat 3 objętych opieką w krajach UE. W 2013 roku kształtował się on na poziomie średnim dla UE - 27%, przy czym najwyższy odsetek objęcia dzieci w omawianym przedziale wiekowym dzienną opieką instytucjonalną dochodził do 62% w przypadku Danii, 55% w Szwecji oraz 47% w Norwegii oraz w krajach Beneluksu. W Polsce odsetek ten wyniósł w 2014 roku 5,9% (Małopolska – 5,2%). Powyższe szacunki stawiają Polskę daleko w tyle za innymi krajami UE, a także w stosunku do celu Strategii Lizbońskiej w tym zakresie, który zakładał, że w 2010 roku co najmniej 33% dzieci w wieku do lat 3 będzie objętych dzienną opieką instytucjonalną.

W 2014 roku w Małopolsce funkcjonowało jedynie 185 placówek świadczących usługi opieki nad dziećmi do lat 3 (w tym: 145 żłobków, 1 oddział żłobkowy, 39 klubów dziecięcych), w których łącznie dostępnych było około 6,1 tys. miejsc (Małopolska zajmowała 6 miejsce w Polsce pod względem liczby placówek zajmujących się opieką nad dzieckiem do lat 3). Najliczniejszą grupę we wszystkich typach placówek stanowiły dzieci w wieku 2 lat (ponad 48%). W ciągu 2014 roku z tych placówek skorzystało 8,7 tys. dzieci.

Rysunek 1. Placówki zajmujące się opieką żłobkową w Małopolsce w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

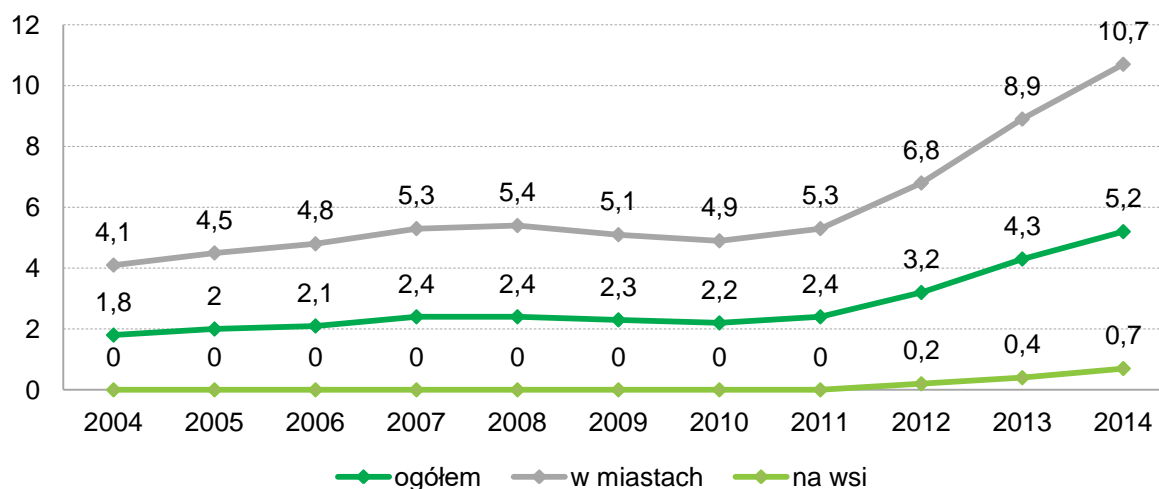
Według danych statystycznych w roku 2014 dzienną opieką instytucjonalną (żłobek, oddział żłobkowy i klub dziecięcy) objętych zostało 5,4 tys. dzieci w wieku do 3 lat, co stanowi 5,2%¹⁴, podczas gdy średnia dla kraju to 5,9%. Stawia to Małopolskę dopiero na 10 miejscu w rankingu województw.

Dodatkowo, wskaźnik ten jest bardzo zróżnicowany terytorialnie. Na obszarach miejskich opieką żłobkową objęto 10,7% dzieci, natomiast na wsi był to znikomy odsetek (ok. 0,7%). Placówki są bowiem zlokalizowane jedynie w 33 (na 182) małopolskich gminach, przy czym są to głównie gminy miejskie i miejsko-wiejskie. 68% całej podaży tego typu usług na rynku małopolskim zlokalizowanych jest w samym Krakowie, gdzie w 2014 roku funkcjonowało 112 placówek zajmujących się opieką nad dziećmi do lat 3, oferujących około 4,1 tys. miejsc¹⁵.

¹⁴ Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach to stosunek liczby wszystkich dzieci objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych oraz od 2012 roku – klubach dziecięcych do liczby dzieci w grupie wieku do 3 lat (bez trzylatków).

¹⁵ Dane dotyczące ilości miejsc w żłobkach, klubach dziecięcych i u dziennych opiekunów, Urząd Miasta Krakowa.

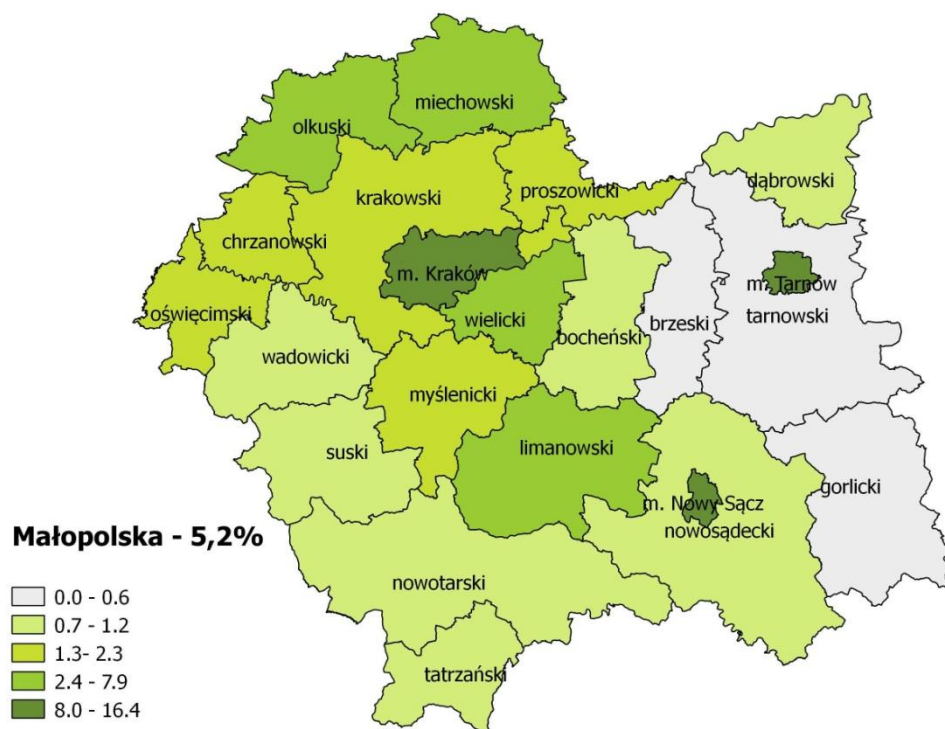
Wykres 17. Dzieci objęte opieką w żłobkach (%) w Małopolsce w podziale na tereny miejskie i wiejskie w okresie 2004-2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

Na 22 powiaty województwa małopolskiego zaledwie w trzech objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych jest więcej niż 5% dzieci – są to powiaty miejskie: Kraków (15,7%), Nowy Sącz (7,9%) oraz Tarnów (16,4%). Pozostałe powiaty osiągają wskaźnik w przedziale od 0,2 do 3,7%. Najniższy odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych odnotowano w powiecie tarnowskim (0,2%), gorlickim (0,3%), brzeskim (0,6%), dąbrowskim (0,9%) i nowosądeckim (0,9%).

Mapa 6. Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach i klubach dziecięcych według powiatów w województwie małopolskim w 2014 roku

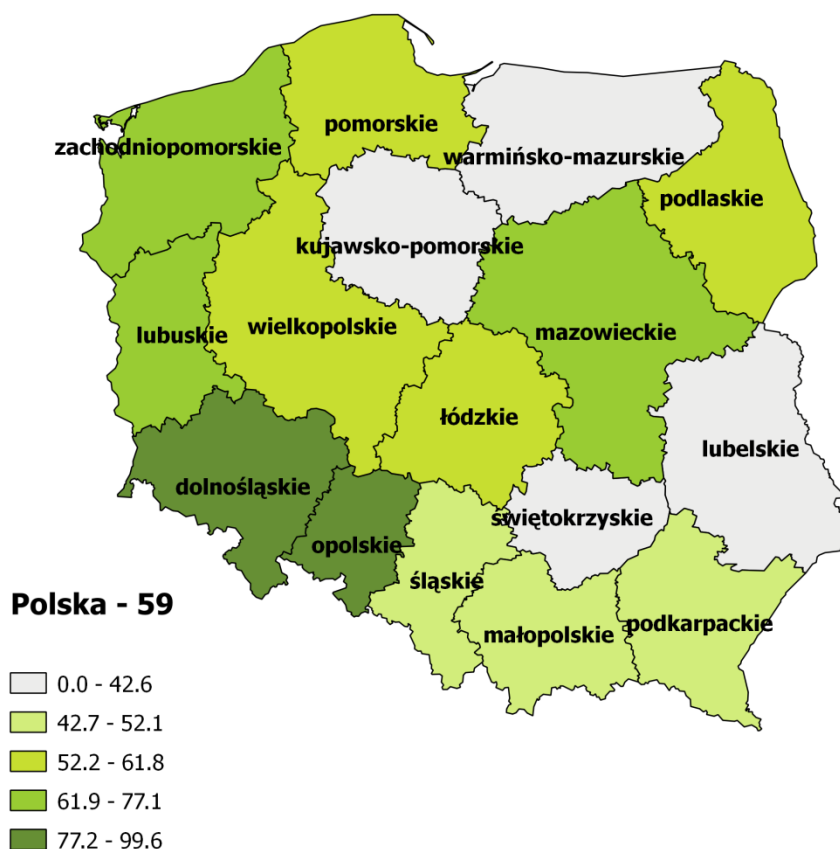
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

Od 2011 roku możliwe jest również sprawowanie opieki nad najmłodszymi dziećmi przez dziennego opiekuna. W 2015 roku w Małopolsce jedynie w 5 gminach (Kraków, Zielonki, Słupnice, Wojnicz, Pałecznicza) opiekę nad dziećmi sprawowało 41 opiekunów¹⁶, z których każdy mógł sprawować opiekę nad maksymalnie pięciorgiem dzieci. W stosunku do 2013 roku widoczny jest wzrost liczby dziennych opiekunów w województwie (z 18).

Analizując wartości wskaźnika dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 widoczne jest, iż w Małopolsce wskaźnik ten kształtuje się poniżej średniej krajowej, która w 2014 roku wyniosła 59,0. Najwyższe wartości wskaźnika odnotowano w województwie dolnośląskim, opolskim i lubuskim (odpowiednio: 99,6, 96,6 i 77,1).

¹⁶ Na stronie MRPIPS, Rejestr żłobków i klubów dziecięcych, <https://empatia.mpips.gov.pl/dla-swadczeniobiorcow/rodzina/d3/rejestr-zlobkow-i-klubow>.

Mapa 7. Liczba dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1 000 dzieci w wieku do lat 3 w 2014 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

Realizacja *Ustawy o opiece nad dziećmi w wieku do lat 3* oraz resortowego *Programu Maluch* w latach 2011-2015 pozwoliły na zwiększenie liczby instytucji opieki nad dziećmi do lat 3 z 571 w 2011 roku do 2 705 w połowie 2015 roku oraz liczby miejsc w tych instytucjach (odpowiednio z 32 053 do 75 993)¹⁷. Nie jest to jednak wciąż wystarczające w kontekście określonego przez Komisję Europejską wspomnianego wyżej wskaźnika i niezbędne jest zintensyfikowanie działań na rzecz rozwoju instytucjonalnych form opieki w kraju¹⁸.

W perspektywie 2025 roku w województwie małopolskim prognozowany jest stopniowy wzrost liczby ludności (o 1,4% w stosunku do 2013 roku, tj. o około 47,0 tys. osób)¹⁹. Zakłada się, że do 2020 roku będzie utrzymywał się dodatni przyrost naturalny²⁰, na wsi nawet do 2030 roku. W województwie małopolskim zarejestrowano w 2014 roku 34 419 urodzeń żywych, co stanowiło 9,2% urodzeń w kraju. W porównaniu z 2013 roku liczba

¹⁷ Dane ze strony MPIPS dotyczącej programu Maluch, <http://www.zlobki.mpips.gov.pl/statystyki/>

¹⁸ Informacja o wynikach kontroli *System opieki nad dziećmi do lat trzech*, Najwyższa Izba Kontroli, 2012 roku.

¹⁹ Na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych.

²⁰ *Prognoza ludności na lata 2014-2050*, Główny Urząd Statystyczny 2014.

urodzeń żywych w Małopolsce zwiększyła się o 0,3%, w skali kraju zanotowano wzrost o 1,5%. W kolejnych latach utrzyma się relatywnie wysoki poziom urodzeń²¹, spowodowany wejściem w wiek rozrodczy wyżu demograficznego przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych ubiegłego wieku oraz spodziewanym wzrostem dzietności kobiet²². Współczynnik dzietności w Polsce będzie utrzymywał się na poziomie 1,26 do 2017 roku (w Małopolsce w 2014 roku osiągnął wartość 1,3), potem zacznie rosnąć do poziomu około 1,39 w 2025 roku.

Zgodnie z danymi GUS prognoza na 2020 roku dotycząca liczby dzieci w województwie małopolskim w wieku 0-2 lata to ponad 98 tys. dzieci. Dodatkowo prognozuje się, iż w końcu horyzontu czasowego prognozy, tj. 2050 roku, saldo migracji będzie dodatnie.

Na koniec 2014 roku liczba dzieci w wieku do 3 lat wynosiła w Małopolsce ponad 104,2 tys. Pomimo prognozowanej niewielkiej tendencji spadkowej liczby dzieci w wieku 0-2 lat do 2020 roku, przy istniejącym zapleczu instytucjonalnym, skala niezaspokojonego zapotrzebowania na miejsca opieki w regionie stanowi istotną barierę utrudniającą pracę zawodową rodziców oraz opiekunów najmłodszych Małopolan. Bez zwiększenia dostępności opieki instytucjonalnej trudno będzie odzyskać niewykorzystany potencjał pracowniczy rodziców.

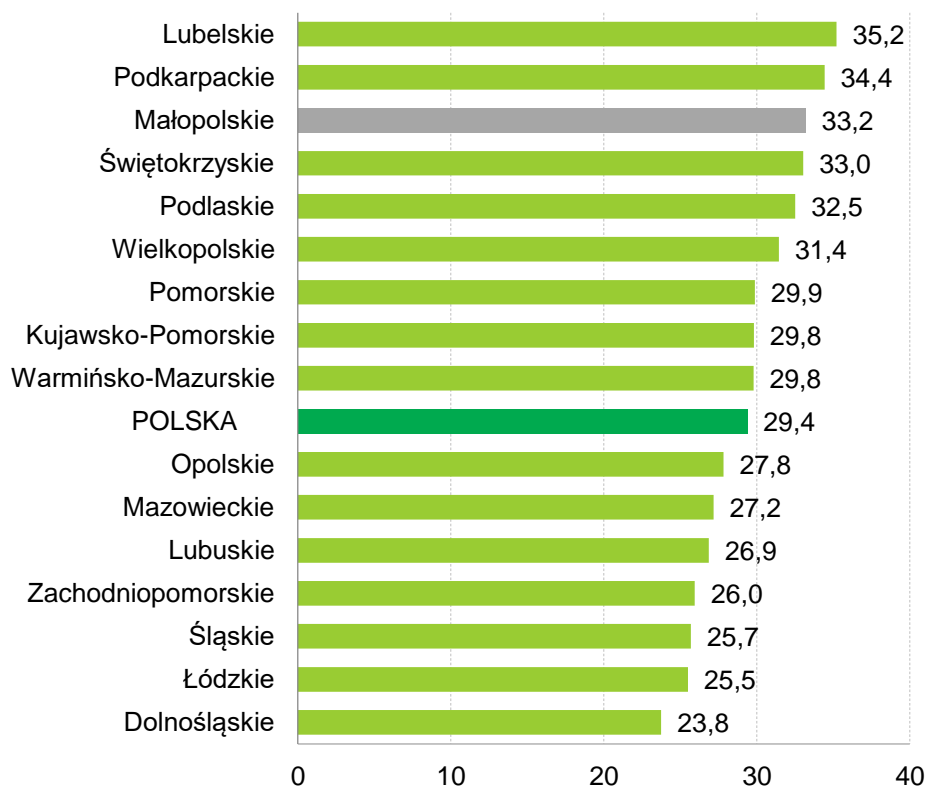
Pozostawanie bez pracy osób do 30 roku życia

Małopolskę cechuje wysoki udział osób młodych w populacji bezrobotnych. Na koniec 2015 roku osoby w wieku do 30 r. ż. stanowiły 33,2% bezrobotnych zarejestrowanych w małopolskich powiatowych urzędach pracy. Wyższy odsetek tej grupy odnotowano tylko w województwach lubelskim i podkarpackim. Z kolei pod względem udziału w bezrobociu osób w wieku do 25 roku życia Małopolska znajduje się na pierwszym miejscu w kraju. Jest to między innymi efekt młodej struktury wiekowej mieszkańców (pod względem wysokości odsetka osób młodych w wieku do 24 roku życia wśród ogółu mieszkańców Małopolska plasuje się w czołówce rankingu województw – na 4 miejscu).

²¹ Na podstawie danych GUS: Powiatami o najwyższym przyroście naturalnym na 1000 ludności na dzień 31.12.2014 roku w kraju są m.in. powiat limanowski (4,7), nowosądecki (4,7), myślenicki (3,3), bocheński (3,3) i wielicki (2,8) – Polska= 0,00, Małopolska=1,4. Miastami o najwyższym przyroście naturalnym są: Skała (7,4), Niepołomice (6,7), Żabno (5,2). Urodzenia żywe na 1000 ludności – Małopolska 10,2, Polska 9,7.

²² Współczynnik dzietności oznacza liczbę dzieci, które urodziłaby przeciętnie kobieta w ciągu całego okresu rozrodczego, na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych, 2015.

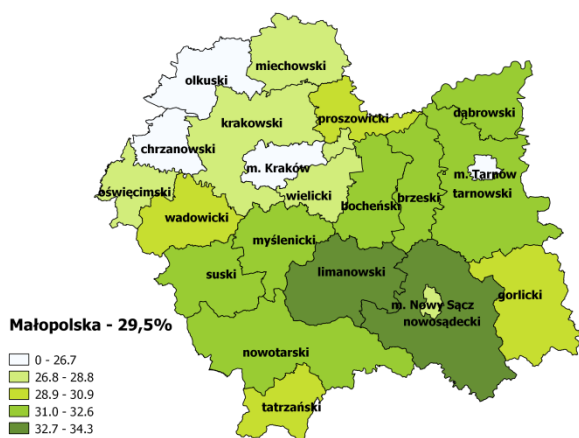
Wykres 18. Udział osób w wieku do 30 roku życia w populacji bezrobotnych zarejestrowanych według stanu na 31 grudnia 2015 roku

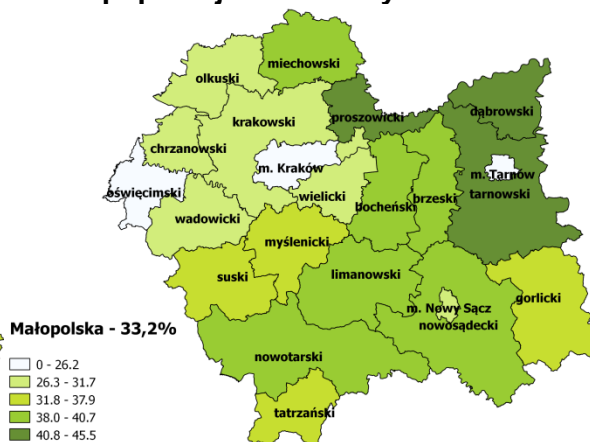
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRPiPS.

Zależność pomiędzy wysokim odsetkiem osób młodych wśród mieszkańców, a wysokim udziałem tej grupy w populacji bezrobotnych jest wyraźnie widoczna przy porównaniu skali tego zjawiska w poszczególnych rejonach województwa.

Mapa 8. Udział osób w wieku 15-29 w ludności w wieku 15-64

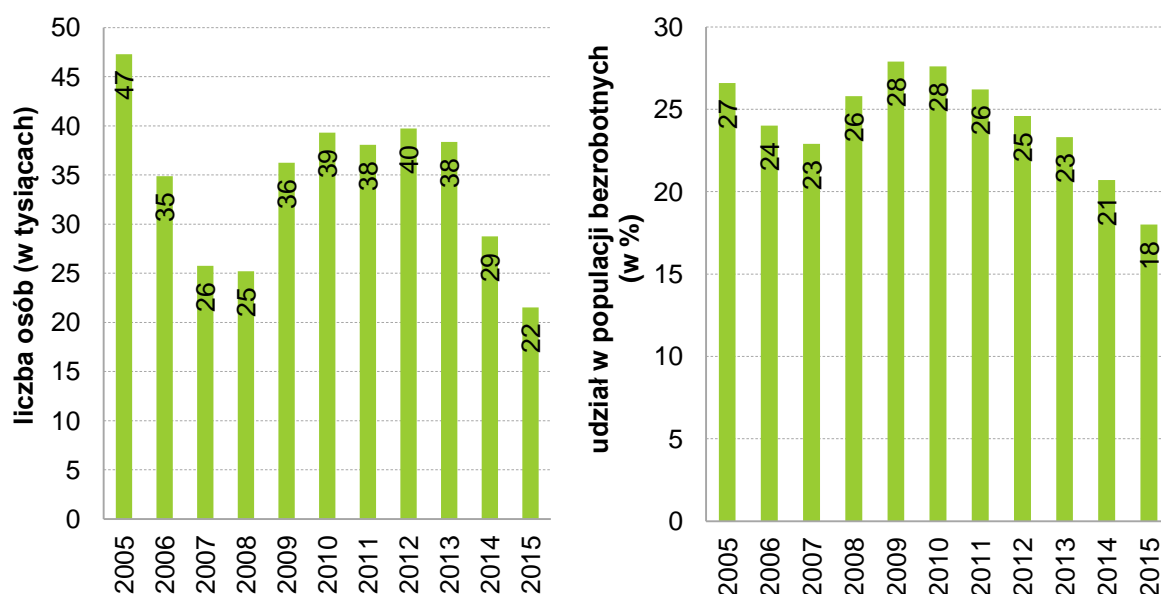
Mapa 9. Udział osób w wieku 18-29 w populacji bezrobotnych 18-64

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Dane o liczebności i strukturze osób bezrobotnych w wieku do 30 roku życia są ujmowane w statystyce publicznej dopiero od początku 2015 roku. W związku z tym nie ma możliwości dokonania analizy zmian w wielkości tej populacji w dłuższym przedziale czasu. Posłużymy się w tym celu danymi o grupie z nieco niższego przedziału wiekowego, tj. o osobach w wieku do 25 roku życia.

Wykres 19. Liczba i udział w populacji bezrobotnych osób w wieku do 25 roku życia

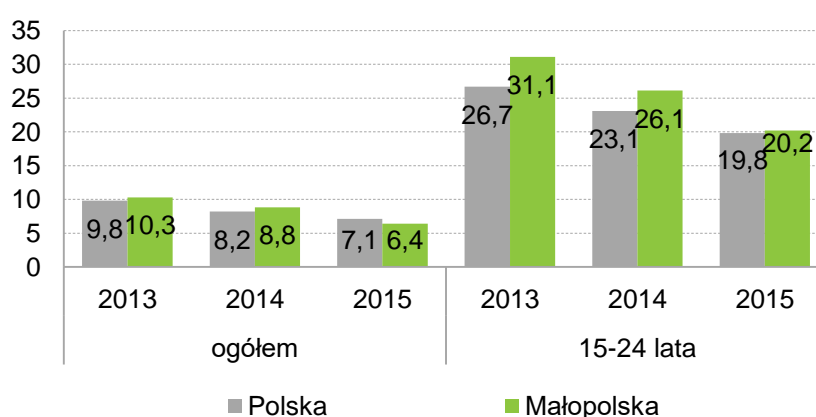
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

W okresie spowolnienia gospodarczego wyraźnie zwiększyła się liczba osób młodych zarejestrowanych jako osoby bezrobotne. Badania potwierdzają, że osoby młode są grupą, którą w pierwszej kolejności dotykają problemy na rynku pracy powodowane dekoniunkturą. W ostatnim okresie, to jest od 2014 roku, populacja młodych bezrobotnych zaczęła się gwałtownie zmniejszać i na koniec 2015 roku osiągnęła poziom niższy niż w latach 2007-2008, czyli jeszcze przed okresem gospodarczych i rynkowych trudności. Odsetek tej grupy zmniejszał się już od końca 2010 roku. Oznacza to, że okresie wzrostu bezrobocia (2010-2013) liczebność młodych bezrobotnych rosła wolniej niż innych grup, a w okresie spadku (2014-2015) spadała szybciej. W 2015 roku ogólna liczba bezrobotnych zmniejszyła się o 14%, a liczba bezrobotnych do 25 roku życia o 25,1%. W 2015 roku liczba bezrobotnych w wieku do 25 roku życia spadła we wszystkich województwach, w największym stopniu w śląskim, pomorskim i małopolskim, a w samej Małopolsce – we wszystkich powiatach. Intensywny odpływ młodych osób z bezrobocia spowodowany jest z pewnością poprawą sytuacji na rynku pracy i skupieniem działań aktywizacyjnych powiatowych urzędów pracy w dużym stopniu na tej grupie, ale wynika także z aktywnej postawy osób młodych. Raport z badania losów absolwentów szkół zawodowych 2014, zrealizowanego na zlecenie

Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie w ramach projektu Małopolskie Obserwatorium Rynku Pracy i Edukacji, wskazuje, że absolwenci stali się bardziej aktywni w szukaniu pracodawcy.

O poprawie sytuacji młodzieży świadczy też obserwowany w dwóch ostatnich latach spadek stopy bezrobocia. Jednak, mimo obniżenia się poziomu tego wskaźnika w przypadku osób w wieku 18-24 lata, kształtuje się on nadal na poziomie trzykrotnie wyższym niż w ogólnej populacji.

Wykres 20. Stopa bezrobocia BAEL w III kwartale ogółem i w grupie osób w wieku 15-24 lata

Źródło: opracowanie własne na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS.

W starszej grupie młodych skala bezrobocia jest nieco mniejsza. Stopa bezrobocia w grupie wiekowej 25-34 nieznacznie tylko przewyższa średnią (III kw. 2013 roku – 8,9%, III kw. 2014 roku – 8,9%, III kw. 2015 roku – 7,5%).

Podobnie jest z aktywnością zawodową. Wśród osób w wieku 15-24 lata niespełna 1/3 (31% w III kw. 2015 roku) jest aktywna zawodowo (pracuje lub poszukuje zatrudnienia). Większość osób w tym wieku jest jeszcze w trakcie procesu edukacji i tylko niewielka część młodzieży łączy naukę z pracą. Z kolei osoby w wieku 25-34 lata są w ogromnej większości aktywne zawodowo – ponad 80% (85% - III kw. 2015 roku) pracuje lub szuka pracy.

Podstawową barierą młodych osób jest brak doświadczenia zawodowego. Wśród bezrobotnych w wieku 18-24 lata dominują osoby bez lub o bardzo krótkim stażu. Na koniec 2015 roku osoby bez stażu stanowiły w tej grupie 36,1%, a osoby z jednorocznym doświadczeniem zawodowym – 30,3%. Badania wykazują, że w przypadku osób młodych trudności w odnalezieniu swojego miejsca na rynku pracy wynikają też z braku odpowiednich kwalifikacji, a czasem również z wygórowanych oczekiwań w odniesieniu do wysokości wynagrodzenia.

Atutem osób młodych są z kolei, zwłaszcza w porównaniu z osobami w tzw. wieku niemobilnym, duża elastyczność zawodowa i geograficzna, otwartość na zmiany a także znajomość języków obcych oraz technik teleinformatycznych.

Czynniki te implikują jednocześnie większą skłonność młodzieży do emigracji za granicę w poszukiwaniu zatrudnienia. Co piąty bezrobotny absolwent szkoły zawodowej deklaruje, że poszukuje pracy za granicą.²³

Najczęstszą formą zatrudnienia osób młodych jest zatrudnienie w oparciu o umowę czasową oraz kontrakty cywilnoprawne. Wysoki udział tego rodzaju umów wynika zarówno z niechęci pracodawców do szybkiego wiązania się z początkującym na rynku pracy pracownikiem, jak również z aktywności tej części młodzieży, która jednocześnie uczy się. Wraz z przechodzeniem młodzieży do starszych grup wiekowych, następuje zmiana struktury form zatrudnienia. Mimo to udział umów czasowych i cywilnoprawnych w ostatnich latach wzrasta. Ponadto co dziesiąty absolwent wykonuje pracę bez formalnej umowy.²⁴

Młodzież nieaktywna (NEET)

W ostatnich latach w Europie i w Polsce obserwujemy nasilony wzrost odsetka młodzieży NEETs (ang. not in education, employment or training), czyli takiej, która nie pracuje, nie uczy się ani nie uczestniczy w szkoleniach czy kursach. Do grupy tej, zgodnie z definicją Eurostatu, zaliczane są osoby, które spełniają jednocześnie dwa warunki:

- nie są zatrudnione (czyli są bezrobotne bądź bierne),
- w ciągu 4 tygodni poprzedzających badanie nie brały udziału w kursach, szkoleniach ani nie kontynuowały edukacji formalnej.

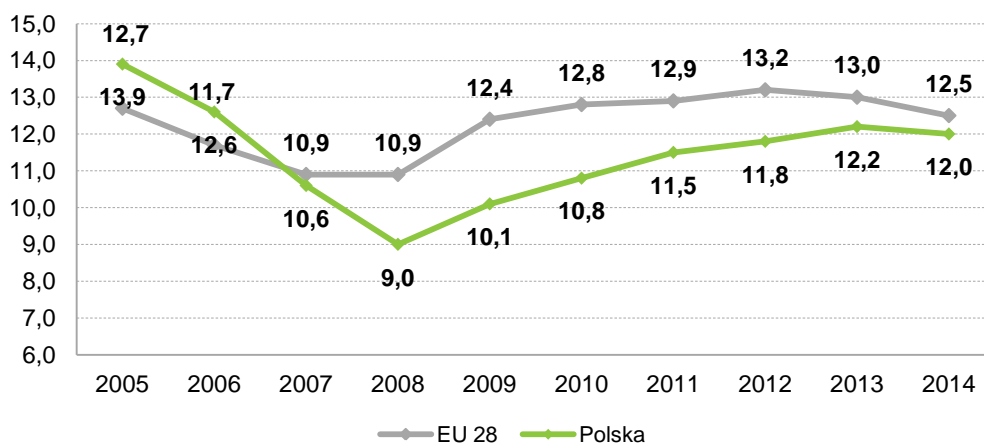
Niski w Polsce odsetek NEETs w grupie wiekowej 15-24 w porównaniu z UE można uznać za stosunkowo korzystny. Jego poziom wynika przede wszystkim z relatywnie wysokiego udziału osób kontynuujących naukę po ustaniu obowiązku szkolnego. Jednak w wyższej grupie wiekowej (25-29 lat) sytuacja kształtuje się odmiennie. Choć od roku 2007 odsetek NEETs wśród grupy wiekowej 15-24 jest dla Polski niższy niż średnio w UE, od 2009 roku przewaga Polski (mierzona różnicą w punktach procentowych. pomiędzy wartościami wskaźnika NEETs) systematycznie się zmniejsza. W 2015 roku odsetek NEETsów w Polsce praktycznie zrównał się z europejskim. Przez ostatnie 10 lat odsetek NEETs w Polsce w grupie wiekowej 25-29 był wyższy niż średnio w UE, ale różnica zmniejsza się

²³ *Zawodowy Start - raport z badania losów absolwentów szkół zawodowych 2014*, Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie, Kraków 2015.

²⁴ Tamże.

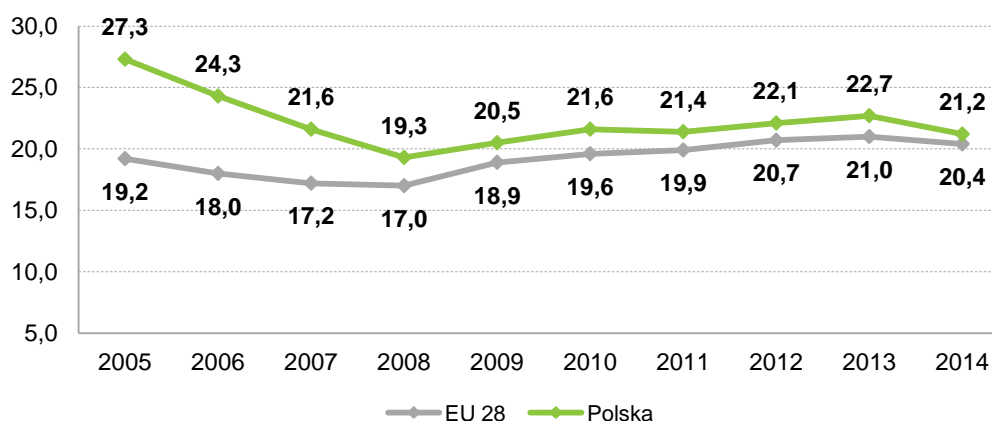
zauważalnie. Odsetek NEETs w obu analizowanych grupach wiekowych koreluje z sytuacją w gospodarce i na rynku pracy.

Wykres 21. Odsetek osób nie kształcących się i nie pracujących (NEET) wśród grupy wiekowej 15-24 lata

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Wykres 22. Odsetek osób nie kształcących się i nie pracujących (NEET) wśród grupy wiekowej 25-29 lat

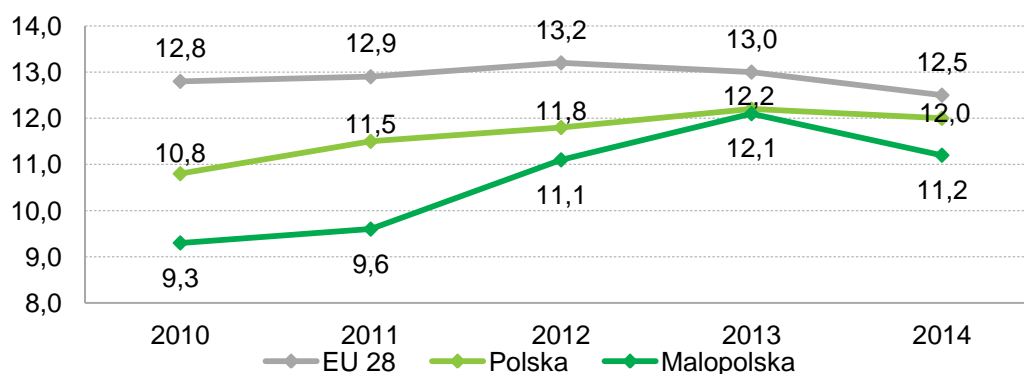

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

Powszechną w państwach UE tendencją jest wzrost odsetka NEETs po przekroczeniu 25 roku życia, co sugeruje, że praktycznie wszędzie przechodzenie z okresu późnej edukacji do zatrudnienia napotyka na poważne utrudnienia. Dla znaczącej grupy młodych osób skutkuje to częstszą biernością zarówno w obszarze zarobkowania, jak i zwiększania kwalifikacji lub kontynuowania edukacji. Dane dla państw UE wskazują również na wzrost odsetka NEETs począwszy od 2008 roku, w którym notowano najkorzystniejszą sytuację, co wskazuje na proporcjonalną zależność pomiędzy odsetkiem NEETs, a stanem gospodarki.

Wzrost odsetka NEETs w Małopolsce w okresie 2009-2013 był, w porównaniu z Polską, opóźniony i występował od 2011 roku. W 2012 roku wartości dla Małopolski i Polski były prawie identyczne. Analizy porównawcze sytuacji młodzieży pokazują, że młodzi Małopolanie cechują się lepszą sytuacją pod względem edukacyjnym, co przypada na wcześniejszy okres młodości, a gorszą zatrudnieniową, której doświadczają w późniejszym okresie.

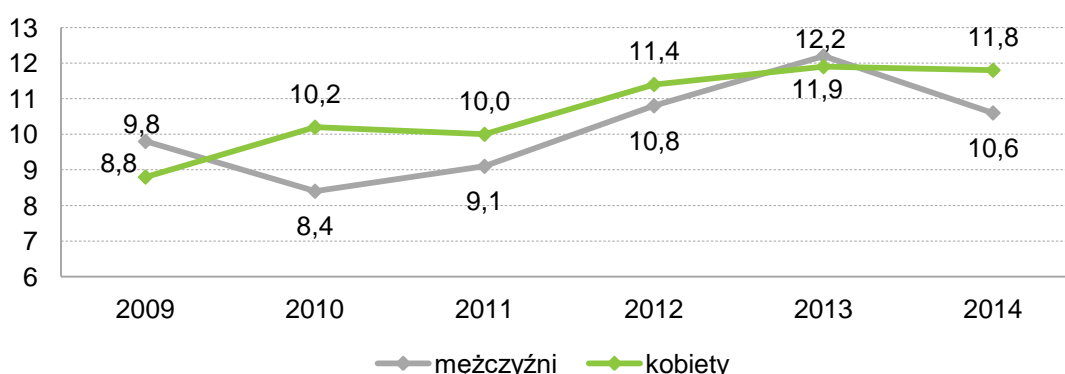
Wykres 23. Odsetek osób nie kształcących się i nie pracujących (NEET) wśród grupy wiekowej 15-24 lat – Małopolska na tle Polski i UE

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W grupie wiekowej 15-24 występują nieznaczne różnice w skali zjawiska NEETs pomiędzy kobietami i mężczyznami. Istotniejszych różnic pomiędzy płciami można się spodziewać w wyższej kategorii wiekowej.

Wykres 24. Odsetek osób nie kształcących się i nie pracujących (NEET) wśród grupy wiekowej 15-24 lat w Małopolsce w podziale na płeć

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostatu.

W raporcie z badania *Młodzi ludzie i młodzież bierna społecznie (tzw. Grupa NEET) w Europie: podstawowe ustalenia*²⁵ czynnikami ryzyka wystąpienia tego rodzaju życiowej bierności w kategorii wiekowej 15-24 są:

- niepełnosprawność – zwiększa ryzyko przynależności do grupy NEET o 40% w porównaniu do osób pełnosprawnych;
- pochodzenie imigracyjne – młodzież ze środowisk imigracyjnych jest o 70% bardziej narażona niż młodzi ludzie będący obywatelami danego kraju;
- niski poziom wykształcenia – ryzyko jest trzykrotnie wyższe niż w przypadku osób, które uzyskały wykształcenie wyższe;
- zamieszkanie na obszarach peryferyjnych – prawdopodobieństwo znalezienia się w omawianej grupie jest 1,5 razy wyższe w stosunku do młodzieży zamieszkałej w centrach;
- niski poziom dochodów gospodarstwa domowego – młodzież z gospodarstw domowych o niskim dochodzie ma większe szanse na przynależność do grupy NEET niż młodzież z gospodarstw domowych o średnim dochodzie;
- doświadczenie przez rodziców bezrobocia zwiększa prawdopodobieństwo przynależności do grupy NEET o 17%;
- posiadanie przez rodziców niskiego poziomu wykształcenia zwiększa ryzyko dwukrotnie;
- rozwód rodziców skutkuje dla ich dzieci większym o 30% prawdopodobieństwem przynależności do grupy NEET.

Sposobem na uszczegółowienie informacji na temat czynników sprzyjających wypadaniu poza obszar aktywności – zarówno edukacyjnej, jak i zawodowej – jest odwołanie się do wyników badania losów absolwentów szkół zawodowych²⁶, w którym uczestniczyły osoby, które skończyły technika, zasadnicze szkoły zawodowe oraz szkoły policealne. Z badania wynika że:

- NEET'sami²⁷ dużo częściej zostają osoby, które kształciły się w zasadniczej szkole zawodowej oraz szkole policealnej, tj. szkołach, po ukończeniu których młodzież częściej decyduje się na pracę. W przypadku technikum powszechniejsze jest

²⁵ Młodzi ludzie i młodzież bierna społecznie (tzw. Grupa NEET) w Europie: podstawowe ustalenia, Eurofund 2011, s.3-4,

http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/pubdocs/2011/72/pl/1/EF1172PL.pdf

²⁶ *Zawodowy start. Badanie losów absolwentów szkół zawodowych 2013*, WUP w Krakowie, Kraków, 2014.

²⁷ W badaniu za osoby należące do kategorii NEETs uznawano osoby bezrobotne i biernie zawodowo. Czyli NEET = bezrobotni (nie pracują, nie uczą się, szukają pracy) + bierni (nie pracują, nie uczą się, nie szukają pracy). Pierwsza kategoria obejmuje 74% NEETsów, druga – 26%.

kontynuowanie nauki na studiach, co przyczynia się do mniejszego udziału NEET'sów wśród absolwentów szkół zawodowych,

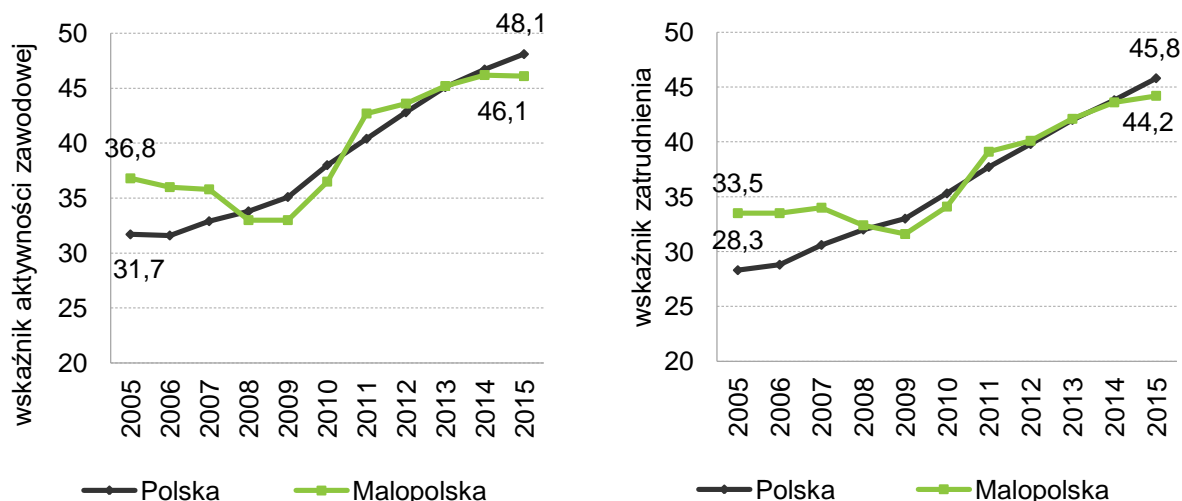
- Udział NEET's w rok po ukończeniu szkoły wynosił kolejno: technikum - 18%, szkoła policealna - 21%, zasadnicza szkoła zawodowa - 26%. Ponadto wśród osób, które nastawiały się tylko na pracę, po skończeniu szkoły zawodowej udział NEET'sów był najwyższy.
- Wśród absolwentów szkół zawodowych NEET'sami dużo częściej zostają kobiety, osoby po ZSZ oraz szkołach policealnych, a także osoby, które ukończyły naukę w zawodach turystyczno-gastronomicznych, usługowych, rolno-przetwórczych.
- NEET'sami częściej zostają osoby, których ojciec posiadał wykształcenie co najwyżej podstawowe. Istotne jest również miejsce zamieszkania: NEET'sów było więcej wśród osób z powiatów z dużym udziałem gmin wiejskich (niekoniecznie rolniczych), a także wśród mieszkańców średniej wielkości miast oraz wsi.
- Jeśli nieposzukujące pracy osoby z kategorii NEET's rejestrowały się w PUP, to jako powód rejestracji wskazywały chęć uzyskania ubezpieczenia zdrowotnego.
- Wśród osób, które mogą być zakwalifikowane jako bierne zawodowo, częstą przyczyną niepodejmowania wysiłków na rzecz znalezienia pracy były kwestie niezwiązane bezpośrednio z sytuacją na rynku pracy: opieka nad dzieckiem, zajmowanie się domem, ciąża (łącznie 36%).
- Ryzyko bycia NEET'sem wzrasta w przypadku braku aktywności na etapie nauki szkolnej: niepodejmowania pracy, braku uczestnictwa w zajęciach dodatkowych, nieprzystąpienia do egzaminu zawodowego lub niezadania takiego egzaminu.
- Osoby długotrwale pozostające poza zatrudnieniem nisko oceniają szanse znalezienia pracy (ocena tym niższa, im dłuższy okres bezrobocia), przy czym kobiety niżej oceniały swoje możliwości zatrudnienia, niż mężczyźni. Taka ocena znajduje swoje potwierdzenie w omawianych wcześniej przyczynach długotrwałego bezrobocia kobiet.

Pozostawanie bez pracy osób w wieku 50 lat i więcej

Istotnym problemem osób w wieku powyżej 50 roku życia na rynku pracy jest niski poziom aktywności zawodowej. W Małopolsce na koniec 2015 roku współczynnik aktywności zawodowej w kategorii wiekowej 50-64 lata wynosił 46,1%, co oznacza, że średnio tylko co druga osoba w tej grupie pracowała lub poszukiwała pracy. Na podobnym poziomie - 44,2% kształtował się wskaźnik zatrudnienia informujący o tym, jaka część danej populacji pracuje. Warto zauważyć, że od dłuższego już czasu w tym zakresie widoczne są pozytywne zmiany.

Od 2010 roku poziom obydwu wskaźników systematycznie wzrasta, zarówno w Małopolsce, jak i w skali całego kraju. Jednak w stosunku do krajów Europy Zachodniej, a szczególnie krajów z tzw. „starej” Unii (UE 15), nadal pozostaje do pokonania znaczący dystans. Dla porównania, na koniec III kwartału 2015 roku, współczynnik aktywności zawodowej osiągnął w krajach UE15 59,8%, a wskaźnik zatrudnienia – 55,7%.

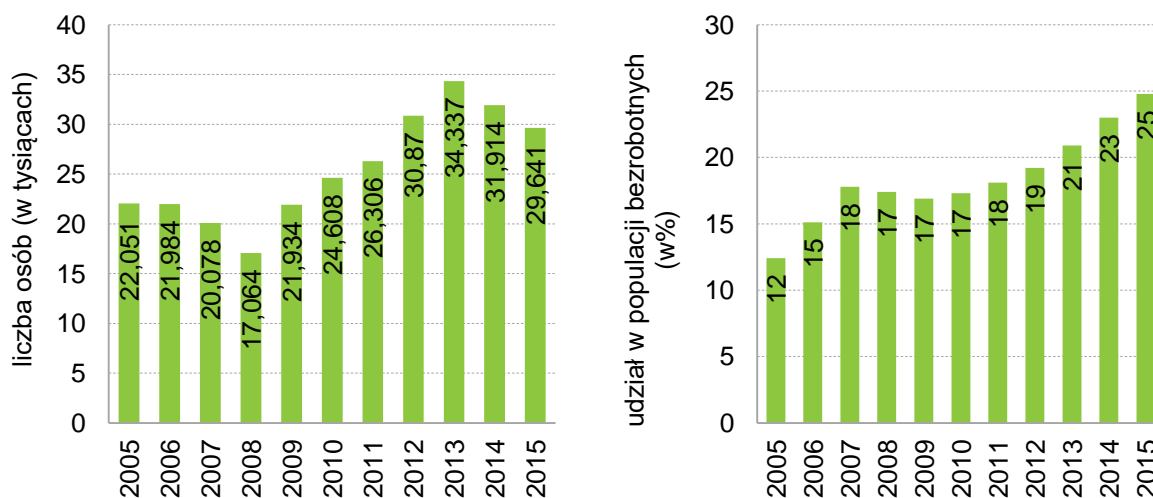
Wykres 25. Zmiany w poziomie współczynnika aktywności zawodowej i wskaźnika zatrudnienia w grupie osób w wieku 50-64 lata

Źródło: opracowanie własne na podstawie Badania Aktywności Ekonomicznej Ludności, GUS.

Niekorzystną tendencją jest natomiast rosnący udział osób w wieku 50+ w populacji bezrobotnych. Na koniec 2015 roku łącznie w Małopolsce zarejestrowanych było 29 641 osób bezrobotnych w wieku powyżej 50 roku życia. Było to o 2 273 osoby (o 7,1%) mniej niż na koniec 2014 roku. Liczba osób bezrobotnych w tej kategorii wiekowej zmniejszyła się, ale skala spadku była znacznie słabsza niż w przypadku ogólnej populacji bezrobotnych (o 14%). W efekcie odsetek tej grupy w populacji bezrobotnych zwiększył się. Była to kontynuacja tendencji obserwowanej od 2010 roku.

Wykres 26. Liczba i udział w populacji bezrobotnych osób w wieku powyżej 50 roku życia

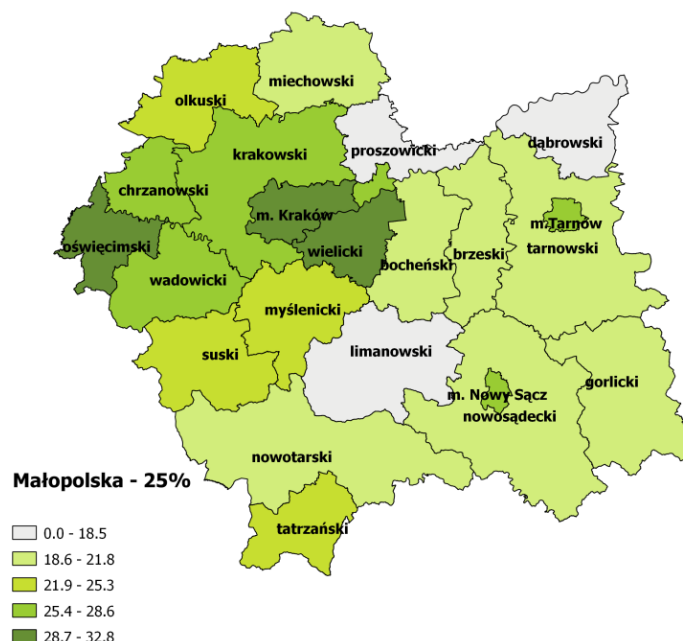

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Zmniejszenie liczebności tej grupy odnotowano w 2015 roku we wszystkich województwach, i w każdym przypadku spadek ten był słabszy niż w zakresie całej populacji bezrobotnych. Spadkowa tendencja miała też miejsce w większości powiatów Małopolski, poza 5 przypadkami. W powiatach: nowosądeckim, gorlickim, proszowickim, tatrzańskim i miechowskim liczba bezrobotnych w wieku powyżej 50 roku życia wzrosła.

Na koniec 2015 roku już co czwarta osoba bezrobotna była w wieku 50+. Osoby w tym wieku są obecnie liczniej reprezentowane wśród bezrobotnych niż osoby w wieku do 25 roku życia. Do 2014 roku sytuacja była odwrotna. W porównaniu z innymi województwami, w Małopolsce skala uczestnictwa w bezrobociu osób starszych należy do najniższych. W części województw udział osób w wieku 50+ w populacji bezrobotnych oscyluje wokół 30%.

Mapa 10. Udział osób w wieku 50+ w ogólnej liczbie bezrobotnych (w %)

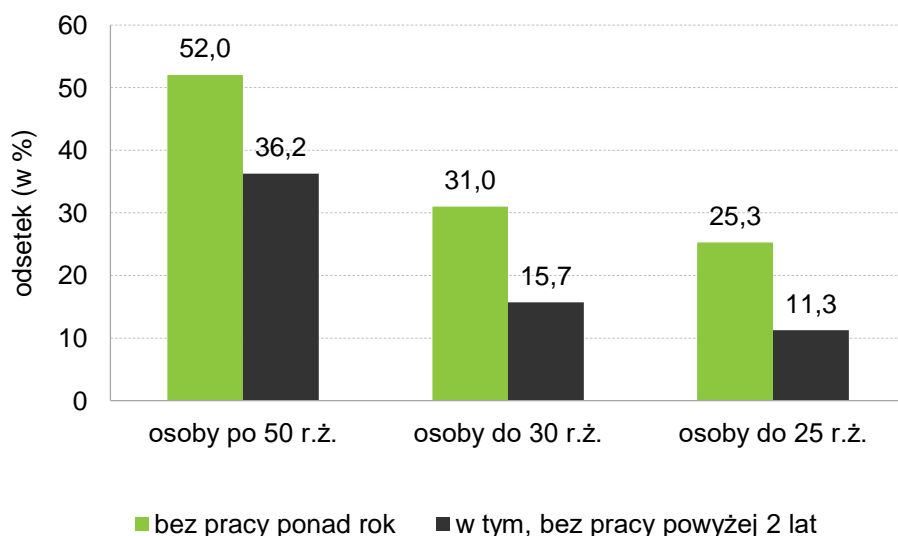

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Najwyższy udział osób liczących 50 lat i więcej w populacji bezrobotnych występuje w mieście Kraków i w sąsiadującym z nim powiatach: krakowskim i wielickim, w miastach Nowy Sącz i Tarnów oraz w powiatach: olkuskim, oświęcimskim, chrzanowskim i wadowickim. Są to powiaty o wysokim odsetku osób w wieku 50+ w ogólnej liczbie ludności i jednocześnie o wysokim poziomie zatrudnienia w sektorach pozarolniczych. Bezrobocie rejestrowane w małym stopniu dotyczy osób posiadających gospodarstwo rolne. Tylko niewielki odsetek z nich rejestruje się jako osoby bezrobotne.

Osoby bezrobotne po 50 roku życia statystycznie dłużej pozostają w rejestrach powiatowych urzędów pracy. Według stanu na koniec 2015 roku już co druga osoba (52%) w tej grupie poszukiwała pracy dłużej niż rok, i aż 36,2% było w tej sytuacji ponad 2 lata. Dla porównania, wśród osób do 30 roku życia ponad rok bez pracy pozostawała tylko co trzecia osoba, a w grupie osób do 25 roku życia – co czwarta.

Wykres 27. Odsetek osób pozostających bez pracy ponad rok i ponad 2 lata w wybranych grupach bezrobotnych (według stanu na 31 grudnia 2015 roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Badania efektywności zatrudnieniowej uczestników projektów realizowanych w ramach PO KL, skierowanych do osób pozostających bez pracy, potwierdziły, że osoby starsze mają wyraźnie większe problemy ze znalezieniem pracy. W grupie osób w wieku 50+ po pół roku od zakończenia udziału w projekcie tylko średnio co trzecia (34%) pracowała, i wskaźnik ten tylko w niewielkim zwiększał się (do 35%) po półtora roku po zakończeniu udziału w projekcie. W przypadku osób młodych, w wieku do 25 roku życia, po pół roku od zakończenia udziału w projekcie efektywność zatrudnieniowa wynosiła 50%, a po półtora roku od zakończenia udziału w projekcie – 63%. Z badań wynika też, że jeżeli uczestnicy w wieku 50+ znaleźli pracę i udało się im utrzymać zatrudnienie, to znacznie częściej niż osoby młodsze, pozostawali u tego samego pracodawcy i na tym samym stanowisku²⁸.

Przyczyny tkwią często po stronie pracodawców, którzy stereotypowo postrzegają osoby po 50 roku życia, jako mniej efektywne, mniej kreatywne i mniej mobilne. W znalezieniu zatrudnienia przeszkodą są też paradoksalnie przepisy, które miały na celu ochronę starszych pracowników przed zwolnieniem w okresie 4 lat przed osiągnięciem wieku emerytalnego.

Osoby starsze mogą wykazać się dużym doświadczeniem zawodowym. Wśród bezrobotnych w tym wieku prawie 30% posiada od 10 do 20 lat stażu pracy, a 44% powyżej 20 lat stażu pracy. Ich słabą stroną w porównaniu z młodszymi rocznikami jest jednak niski poziom wykształcenia. Aż 67% bezrobotnych w tym wieku posiada wykształcenie co

²⁸ *Badanie skuteczności wsparcia realizowanego w ramach komponentu regionalnego PO KL 2007–2013. Raport końcowy – etap IV, Policy & Action Group Uniconsult sp. z o. o.*

najwyżej zawodowe i tylko 7% wykształcenie na poziomie wyższym. Wśród młodych bezrobotnych odsetek osób z wykształceniem poniżej średniego jest o połowę niższy a osób z wykształceniem wyższym dwukrotnie wyższy.

Powiatowe urzędy pracy informują, że problemem jest też niestety często postawa i motywacja osób bezrobotnych w wieku 50+, które rejestrują się w urzędach pracy nie z intencją szukania zatrudnienia i powrotu na rynek pracy, ale z innych powodów. Są to np. dążenie do nabycia uprawnień do świadczenia przedemerytalnego, zaświadczenia o zarejestrowaniu koniecznego do uzyskania świadczeń pomocy społecznej lub w celu uzyskania ubezpieczenia zdrowotnego. Potwierdzają to badania. W raporcie NIK z kontroli aktywizacji i przeciwdziałania bezrobociu osób powyżej 50. roku życia podane zostały wyniki różnych badań i szacunków wskazujące, że w grupie osób w wieku 50+ od 40% do 82% osób nie było zainteresowanych działaniami aktywizacyjnymi ani podjęciem pracy.

Przyczyną, która powoduje przedwczesne wypadanie z rynku pracy osób w wieku powyżej 50 roku życia są również problemy zdrowotne. Kłopoty ze zdrowiem utrudniają też powrót na rynek pracy. Powiatowe urzędy pracy wskazują, że stan zdrowia jest częstym problemem w procesie aktywizacji tej grupy. Po badaniach lekarskich z zakresu medycyny pracy okazuje się czasem, że starsi bezrobotni nie kwalifikują się do uczestnictwa w danej formie wsparcia, np. w stażu na danym stanowisku lub w danym rodzaju szkolenia.

Wydłużanie aktywności zawodowej przez profilaktykę zdrowotną

Podstawowe założenia strategii „Europa 2020”²⁹ mówią, że wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 20-64 lata w UE zwiększy się do 75% (w 2014 wynosił 69,2%). Polska założyła zwiększenie tego wskaźnika co najmniej do 71% (w 2014 jego wartość wyniosła 66,5%). Tendencje demograficzne wskazują na zmianę struktury ludności na korzyść najstarszej grupy kosztem osób w wieku przedprodukcyjnym oraz produkcyjnym. W tym kontekście interwencje w dziedzinie zdrowia są kluczowe w ograniczaniu dezaktywacji zawodowej ze względów zdrowotnych. Choroba i niepełnosprawność należą bowiem do najczęstszych przyczyn bierności zawodowej³⁰.

Zarówno subiektywne, jak i obiektywne mierniki stanu zdrowia ludności wskazują, że stan zdrowia społeczeństwa polskiego jest gorszy od przeciętnego dla ogółu mieszkańców UE. Najbardziej powszechny, obiektywny wskaźnik stanu zdrowia, jakim jest przeciętna długość życia, nie pozostawia wątpliwości co do wciąż gorszego stanu zdrowia Polek i Polaków.

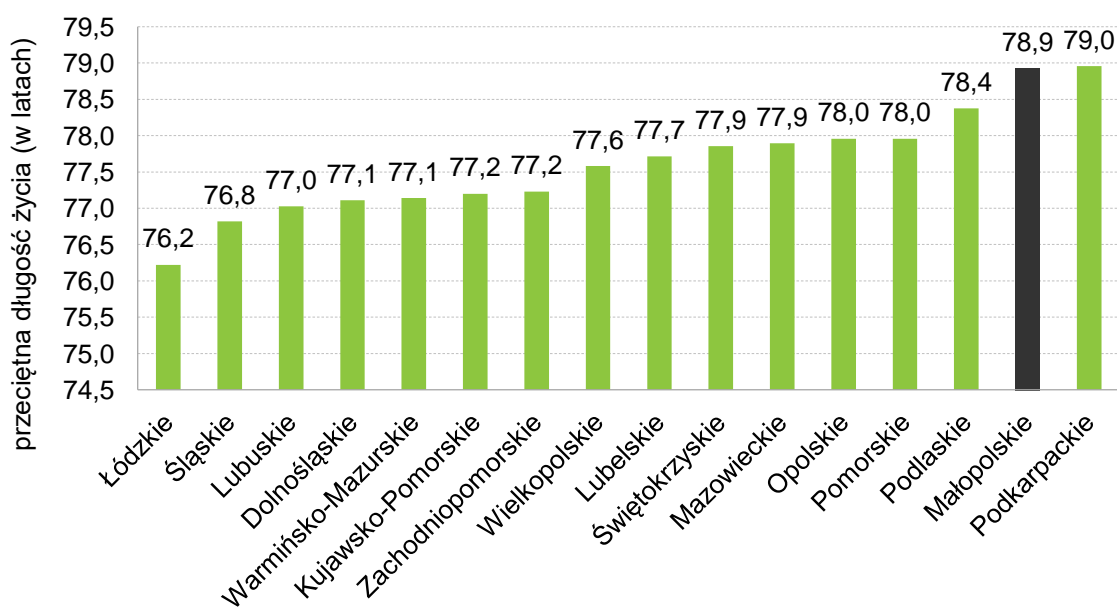
²⁹ Europa 2020. Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu

³⁰ Do innych należą m.in.: przejście na emeryturę, obowiązki rodzinne, zniechęcenie.

W 2013 roku przeciętna długość życia w UE 28 wyniosła 80,6 roku, w Polsce – 77,1 roku. Obecnie mężczyźni żyją w Polsce przeciętnie o 5 lat krócej niż wynosi średnia długość życia w UE, natomiast kobiety o 2 lata krócej. W Małopolsce w odniesieniu do UE przeciętna długość życia mężczyzn jest krótsza o 3 lata, a kobiet o 1 rok.

Zróżnicowanie międzywojewódzkie długości trwania życia jest dosyć wyraźne. Małopolska należy do grupy 7 województw plasujących się powyżej wartości krajowej, i wraz z Podkarpackim charakteryzuje się największą wartością tego miernika.

Wykres 28. Przeciętna długość życia w 2014 roku w województwach

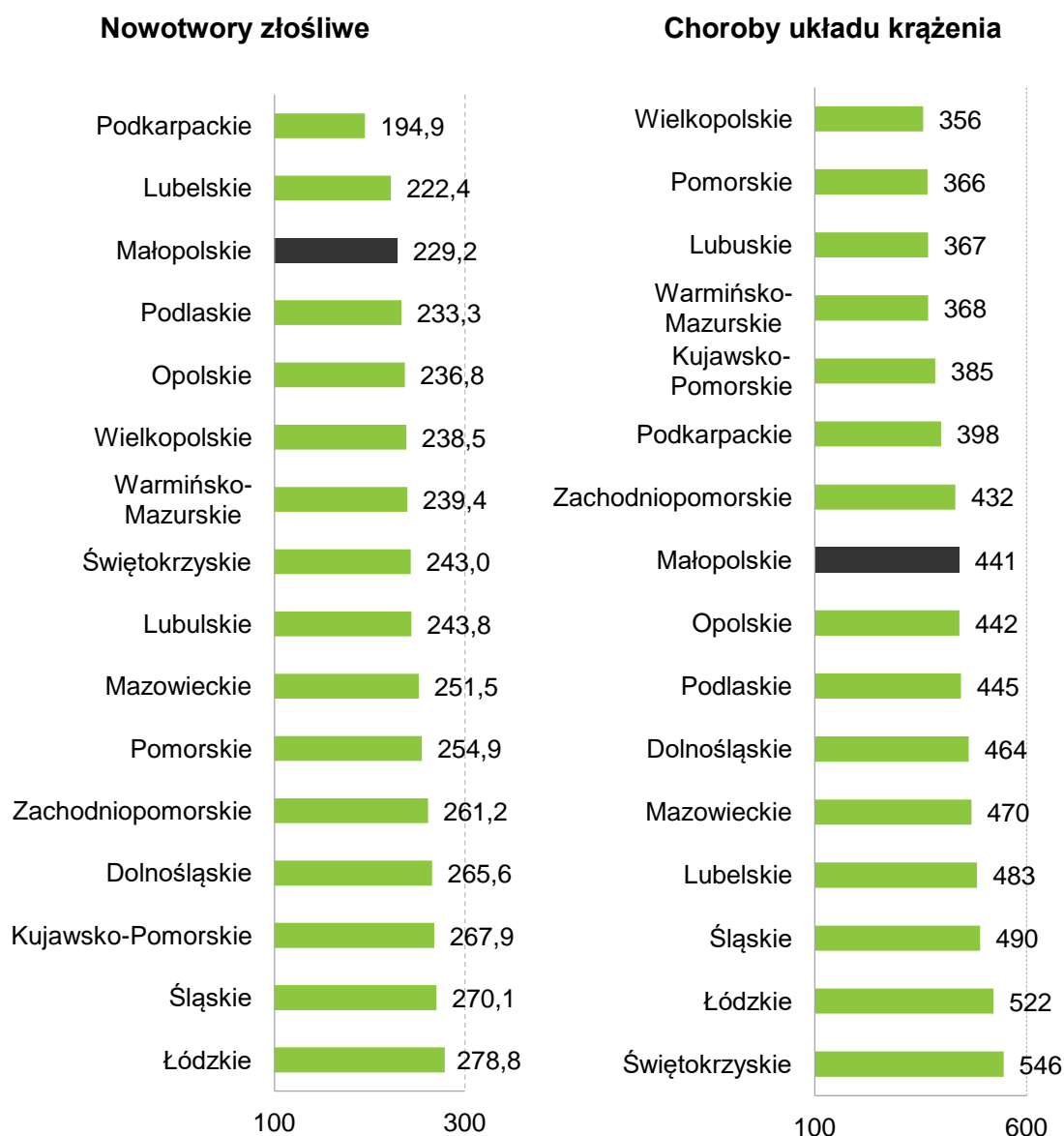
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, BDL.

Uznaje się, że na poprawę jakości życia i rozwój gospodarczy ma wpływ zwiększenie długości życia w zdrowiu (ang. Healthy Life Years, w skrócie HLY). Zwiększenie długości życia w zdrowiu spowoduje wzrost liczby osób aktywnych na rynku pracy.³¹

Chorobami najbardziej zagrażającymi życiu mieszkańców Polski są zdecydowanie choroby układu krążenia i nowotwory złośliwe. W Małopolsce, podobnie jak w kraju, umieralność na nowotwory wykazuje tendencję wzrostową. Choroby onkologiczne stanowią drugą przyczynę zgonu w Małopolsce, po chorobach układu krążenia. Jednak, w przeciwieństwie do onkologii, poziom zabezpieczenia medycznego w kardiologii jest zadowalający.

³¹ HLY w 2013 roku dla polskich kobiet wynosiła 62,7 roku (UE28: 61,5 roku), dla mężczyzn natomiast 59,2 roku (UE28: 61,4 roku).

Wykres 29. Przeciętna śmiertelność na 100 tysięcy mieszkańców województwa w 2014 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, BDL.

W Małopolsce wśród problemów plasujących województwo powyżej przeciętnej dla kraju znajdują się choroby układu kostno-stawowego, które stanowią ważną przyczynę zgonu osób najstarszych (w wieku 65+) oraz częsty powód hospitalizacji osób dorosłych. Kolejnym zdiagnozowanym problemem są zaburzenia psychiczne, gdyż, częściej niż przeciętnie w kraju, w Małopolsce leczy się ambulatoryjnie z tego powodu młodzież oraz osoby w wieku produkcyjnym. Według danych za 2011 rok w Małopolsce było leczonych prawie 143 tys. osób z zaburzeniami psychicznymi (4% mieszkańców województwa). Liczba leczonych po raz pierwszy wniosła w tym roku 38 tys. osób, co oznacza jej wzrost o 14% w stosunku do roku poprzedniego (vs 9% wzrost liczby leczonych ogółem).

Względy zdrowotne powodujące przerwy, bądź skracające okres aktywności zawodowej, mają swój ekonomiczny wymiar. W 2014 roku w Polsce wystawiono prawie 17 mln zaświadczeń lekarskich, opiewających w sumie na 212,6 mln dni absencji chorobowej. Liczbę wystawionych zaświadczeń lekarskich, liczbę dni absencji chorobowej oraz ich udział w liczbie ogółem dla chorób układu krążenia, chorób nowotworowych, chorób układu kostno-stawowego oraz zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania przedstawia poniższa tabela.

Tabela 1. Zwolnienia chorobowe z tytułu niektórych schorzeń w Polsce w 2014 roku

	liczba dni absencji chorobowej	udział w liczbie dni ogółem (w Polsce)	liczba zaświadczeń lekarskich	udział w liczbie zaświadczeń ogółem (w Polsce)
choroby układu krążenia (I00-I99 ³²)	12,4 mln	5,8%	881 tys.	5,2%
choroby nowotworowe (C00-C97)	4,7 mln	2,2%	195 tys.	1,1%
choroby układu kostno-stawowego (M00-M99)	30,6 mln	14,4%	2,2 mln	13,1%
zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania (F00-F99)	16,1 mln	7,6%	927 tys.	5,5%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych ZUS.

Liczba nowoprzyznaczonych rent z tytułu niezdolności do pracy wyniosła w 2014 roku w Polsce prawie 51,5 tys. (w tym 65% dla mężczyzn). Średnia wieku osób, którym przyznano taką rentę równała się 51,7 lat, przy czym dla mężczyzn – 52,9 lat, dla kobiet – 49,5 lat. Średni staż pracy nowych rencistów sięgał 28,3 lat i był dłuższy w przypadku mężczyzn (29,9 lat) niż kobiet (25,3 lat). Ponownych orzeczeń o przyznaniu renty wystawiono w Polsce w 2014 roku prawie 230 tys. (w tym 66% dla mężczyzn). Choroby układu krążenia były powodem ich wystawienia w 48 tys. (21%) przypadków, choroby nowotworowe: 19 tys. (8%), choroby układu kostno-stawowego: 34 tys. (15%), zaburzenia psychiczne i zaburzenia zachowania: 48 tys. (21%). Według stanu na grudzień 2014 roku w Polsce było ponad 1 mln osób pobierających renty z tytułu niezdolności do pracy.

Gorzej niż przeciętnie w Polsce wypadły pod względem uczestnictwa w Małopolsce programy wczesnego wykrywania raka piersi i raka szyjki macicy, realizowane w kraju w ramach *Narodowego programu zwalczania chorób nowotworowych* od 2006 roku. Objęcie populacji kobiet w wieku 50-69 lat *Populacyjnym programem wczesnego wykrywania raka*

³² Jednostki chorobowe zgodnie z Dziesiątą Rewizją Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych.

piersi w 2011 roku wyniosło w Małopolsce niespełna 37%, w *Populacyjnym programie profilaktyki wczesnego wykrywania raka szyjki macicy* wzięło udział niewiele ponad 21% kobiet w wieku 25-59 lat.³³

Do tej pory w Małopolsce realizowane były m. in.³⁴ następujące programy zdrowotne:

- Małopolski Program Ochrony Zdrowia, stanowiący rozwinięcie Strategii Rozwoju Województwa Małopolskiego (dwie edycje: 2001-2005, 2006-2013),
- Małopolski Program Zwalczania Chorób Nowotworowych (edycja 2010-2013), stanowiący rozwinięcie Małopolskiego Programu Ochrony Zdrowia,
- Małopolski Program Ochrony Zdrowia Psychicznego, będący rozwinięciem Małopolskiego Programu Ochrony Zdrowia (edycja 2004-2008) oraz odpowiedzią na *rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 28 grudnia 2010 w sprawie Narodowego Programu Ochrony Zdrowia Psychicznego* (edycja 2011-2015).

Aktualny program w obszarze zdrowia – *Program Strategiczny Ochrony Zdrowia*, uchwalony przez Zarząd Województwa Małopolskiego w marcu 2013 roku, wśród wyzwań w obszarze zdrowia wymienia m.in.: przesunięcie działań z form głównie leczniczych na działania profilaktyczne (jak np. promowanie zdrowego stylu życia), wyrównywanie szans mieszkańców w zakresie dostępności do diagnostyki i leczenia, dostosowanie profilu różnorodnych świadczeń medycznych do potrzeb starzejącego się społeczeństwa. Specyficznymi, nie tylko dla Małopolski, problemami systemu opieki zdrowotnej są niska świadomość zdrowotna społeczeństwa oraz wykrywalność chorób w zaawansowanych stadiach rozwojowych, co znacznie zmniejsza szanse na całkowite wyleczenie. Sytuacja ta wynika m.in. z niedofinansowania działań profilaktycznych, nie tylko służących zwiększeniu dostępu do badań diagnostycznych, ale również mających na celu podniesienie wiedzy społeczeństwa w zakresie chorobotwórczych czynników ryzyka i zdrowego stylu życia.

Mimo iż obecnie Małopolska należy do województw charakteryzujących się najlepszą sytuacją ludnościową, w perspektywie najbliższych 20-30 lat nastąpi wyraźne starzenie się małopolskiej społeczności. Stale zmniejszająca się liczba osób młodych wchodzących na rynek pracy zrodzi potrzebę wykorzystania potencjału dojrzałych pracowników. Wspieranie szeroko rozumianych interwencji na rzecz wydłużania aktywności zawodowej, skierowanych nie tylko do osób dojrzałych, lecz także do pracodawców, jest w tym kontekście konieczne.

³³ Por. *Załącznik nr 1 Analiza zbiorcza sytuacji zdrowotnej w regionach na tle podaży usług zdrowotnych do Policy paper dla ochrony zdrowia na lata 2014-2020. Krajowe ramy strategiczne.*

³⁴ Wylczenie nie uwzględnia programów wojewódzkich dedykowanych walce z uzależnieniami oraz przeciwdziałaniem przemocy w rodzinie.

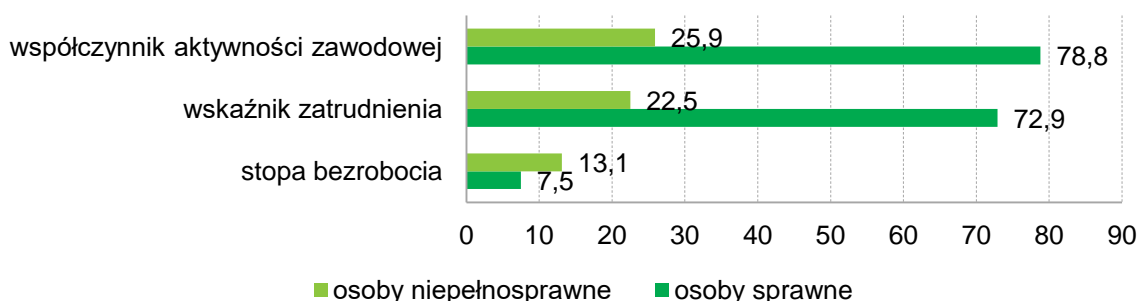
Istotne będzie nie tylko wsparcie osób, wśród których ryzyko przerwania aktywności zawodowej ze względów zdrowotnych jest wysokie, ale i realizacja inicjatyw na rzecz poprawy zdrowia mieszkańców.

Pozostawanie bez pracy osób niepełnosprawnych

Zgodnie z wynikami Narodowego Spisu Ludności i Mieszkań z 2011 roku liczba osób niepełnosprawnych wynosiła 4,7 mln (12,2% ogółu ludności kraju). W województwie małopolskim osoby z niepełnosprawnością stanowiły 11,8% ogółu mieszkańców.

Osoby z niepełnosprawnościami należą do jednej z najbardziej wykluczonych grup na rynku pracy. Ich sytuacja jest znacząco trudniejsza niż osób w pełni sprawnych. Zgodnie z danymi BAEL w 2015 roku wskaźnik zatrudnienia i współczynnik aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym osiągnęły wartości ponad trzykrotnie niższe niż w przypadku osób zdrowych i w pełni sprawnych. Trudniejszą sytuację osób niepełnosprawnych potwierdza także poziom stopy bezrobocia. W 2015 roku wśród osób niepełnosprawnych stopa bezrobocia wyniosła 13,1%, tymczasem dla osób zdrowych i pełnosprawnych była niemal o połowę niższa (7,5%).

Wykres 30. Aktywność ekonomiczna osób niepełnosprawnych w wieku produkcyjnym w Polsce w 2015 roku (%)

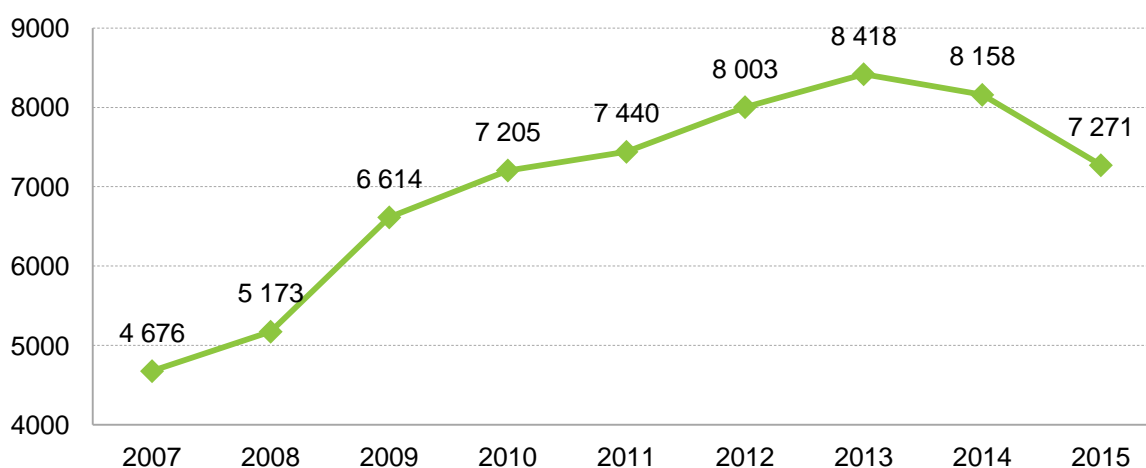
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BAEL, www.niepelnosprawni.gov.pl, data pobrania: 21.03.2016 roku.

Czynnikami wpływającymi na niski poziom aktywności zawodowej osób z niepełnosprawnościami są nie tylko problemy zdrowotne, ale także przekonanie o braku szans na rynku pracy, spowodowane niską samooceną, brakiem wiary we własne umiejętności i lękiem przed zmianami. Postawę bierności utrwala także obawa przed utratą świadczeń pobieranych z tytułu niepełnosprawności, co w opinii tych osób może nastąpić wskutek podjęcia przez nich zatrudnienia. Osoby niepełnosprawne napotykają także na szereg barier o charakterze wewnętrznym (związanych ze stanem zdrowia i deficytem w obszarze kompetencji społecznych i zawodowych) i zewnętrznym (bariery stwarzane przez

świat społeczny i materialny), które utrudniają im lub uniemożliwiają samodzielne, aktywne życie zgodne z własnymi ambicjami i predyspozycjami.³⁵ Sytuacji osób niepełnosprawnych nie poprawia fakt, że nadal duża część pracodawców w Polsce postrzega osoby niepełnosprawne jako pracowników mniej wydajnych i mniej konkurencyjnych, których zatrudnianie przysparza więcej problemów niż zatrudnienia pracowników zdrowych i w pełni sprawnych. Związane z tym dodatkowe koszty po stronie pracodawcy wiążą się m.in. z dłuższym urlopem wypoczynkowym i krótszym czasem pracy (7 godzin).

W latach 2007-2013 następował systematyczny wzrost bezrobocia osób niepełnosprawnych w Małopolsce (o 3 742 osób). Liczba osób niepełnosprawnych pozostających w rejestrach zaczęła zmniejszać się dopiero wraz ze spadkiem ogólnego bezrobocia w regionie (lata 2013-2015). Jednak pomimo spadku liczby bezrobotnych niepełnosprawnych, udział procentowy tej grupy w ogólnej zbiorowości osób zarejestrowanych w urzędach pracy nadal wykazuje tendencję wzrostową.

Wykres 31. Zmiana liczby bezrobotnych niepełnosprawnych w Małopolsce w latach 2007-2015

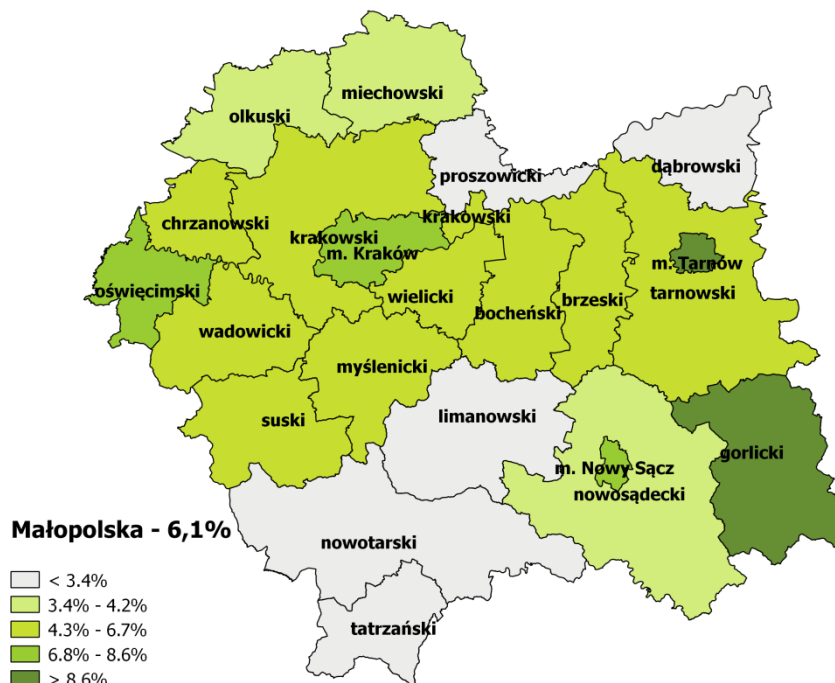
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MPiPS-01 Sprawozdanie o rynku pracy.

Na koniec 2015 roku w rejestrach małopolskich urzędów pracy pozostawało 7 271 bezrobotnych osób niepełnosprawnych, co stanowiło 6,1% ogólnej liczby bezrobotnych w regionie. W porównaniu do 2014 roku nastąpił spadek o 887 osób, nieznacznie wzrósł jednak udział osób niepełnosprawnych w ogólnej populacji (o 0,2%). Z analizy lokalnych rynków pracy wynika, iż na koniec 2015 roku najwięcej zarejestrowanych bezrobotnych niepełnosprawnych w stosunku do ogółu bezrobotnych, podobnie jak w latach ubiegłych, było w największych małopolskich miastach: Tarnowie (12,6%), Krakowie (8,6%) i Nowym Sączu (8,5%) oraz powiatach: gorlickim (10,6%) i oświęcimskim (7,6%). Najmniej natomiast

³⁵ *Praca i integracja społeczna osób niepełnosprawnych w województwie małopolskim*, Małopolskie Obserwatorium Polityki Społecznej, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Kraków 2011.

w powiatach: tatrzańskim, dąbrowskim, nowotarskim, limanowskim i proszowickim (poniżej 4%).

Mapa 11. Odsetek niepełnosprawnych osób bezrobotnych spośród bezrobotnych w powiatach Małopolski w 2015 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP Kraków.

Struktura wiekowa bezrobotnych niepełnosprawnych kształtowała się odmiennie niż w pełnej zbiorowości. Wśród bezrobotnych osób niepełnosprawnych najliczniejszą grupą były osoby w wieku 45 lat i więcej (66%), natomiast w ogólnej liczbie bezrobotnych przeważały osoby młode. Zależność ta potwierdza, że niepełnosprawność jest silnie skorelowana z wiekiem.

Wśród niepełnosprawnych pozostających w rejestrach powiatowych urzędów pracy najliczniejszą grupę stanowią osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym (37%) oraz gimnazjalnym i niższym (28%). Najwięcej niepełnosprawnych osób bezrobotnych pochodzi z miasta. Osoby niepełnosprawne mieszkające na wsi napotykają więcej barier, m.in. związanych z transportem, co przekłada się na ich niższą aktywność w poszukiwaniu pracy. Analiza danych z rejestrów powiatowych urzędów pracy potwierdza, że istotny, z punktu widzenia możliwości zatrudnienia, jest stopień posiadanej niepełnosprawności. Fakt posiadania orzeczenia niepełnosprawności w stopniu lekkim może być często postrzegany jako atut na rynku pracy. Ma to związek ze zwolnieniami z części obowiązkowych wpłat na PFRON dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne. Jednak w przypadku posiadania orzeczenia niepełnosprawności w stopniu znacznym znalezienie zatrudnienia jest bardzo trudne. Stosunkowo niewiele takich osób w ogóle trafia do urzędu pracy. Wśród osób

niepełnosprawnych zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy ze statusem bezrobotnego lub poszukującego pracy osoby ze znacznym stopniem niepełnosprawności stanowiły na koniec 2015 roku jedynie 3,5%. Jednocześnie, jeśli osoby takie podejmą już wysiłek szukania pracy, zajmuje im to znacznie więcej czasu niż innym. Wg danych na koniec 2015 roku ponad 60% osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności pozostawało w rejestrach PUP dłużej niż 2 lata, podczas gdy wśród osób z umiarkowanym i lekkim stopniem niepełnosprawności mniej niż 1/3 grupy tak długo szukała pracy.

Wsparcie w zakresie aktywizacji zawodowej

Pośrednictwo pracy

Podstawowym wsparciem świadczonym przez powiatowe urzędy pracy są usługi pośrednictwa pracy i doradztwa zawodowego. Pomoc ta jest szczególnie adekwatna w stosunku do osób mniej oddalonych od rynku pracy. Zaproponowanie osobom bezrobotnym odpowiedniej oferty pracy jest odpowiedzią na ich podstawowy problem, z powodu którego trafiają do urzędu pracy. Z usług pośrednictwa pracy korzystają też pracodawcy szukający odpowiednich pracowników na posiadane wolne miejsca pracy

Usługi pośrednictwa pracy mogą być świadczone w urzędach pracy w formie:

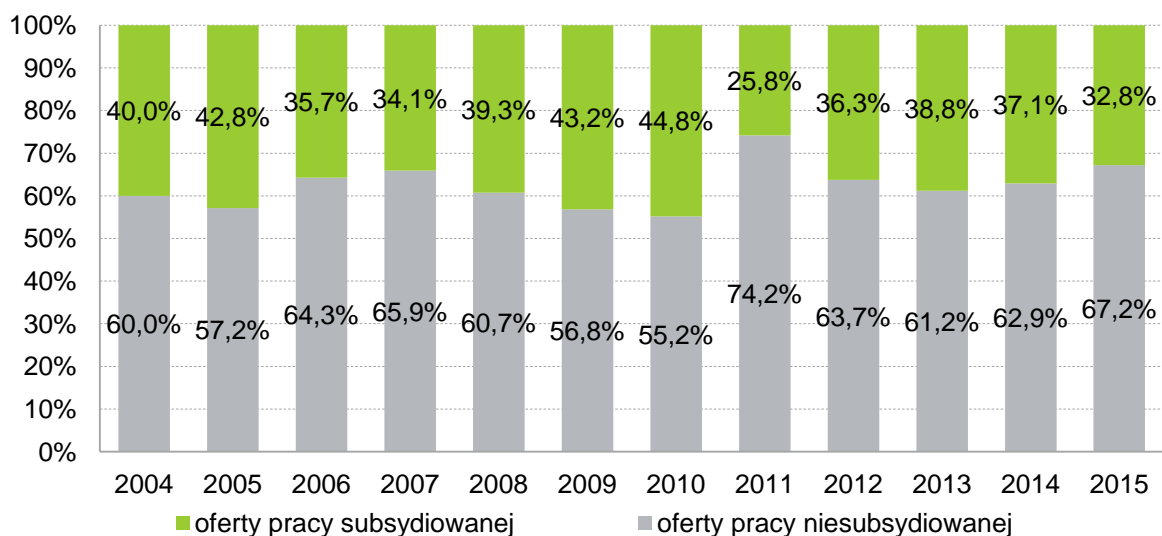
- pośrednictwa zamkniętego - informacja o ofercie dostępna jest dla ogółu bezrobotnych, a cechą charakterystyczną jest to, że nazwa firmy i jej adres nie jest dostępny. To pośrednik przeprowadza wstępną selekcję kandydatów.
- pośrednictwa otwartego - pełna informacja o ofercie pracy dostępna jest dla ogółu bezrobotnych i to pracodawca dokonuje selekcji zgłaszających się do niego kandydatów.

Jedną z form pośrednictwa pracy jest też organizacja spotkań pracodawców i osób poszukujących pracy w ramach giełd i targów pracy.

W 2015 roku pośrednicy w małopolskich urzędach pracy pozyskali 83,9 tys. ofert pracy. Było to o 22,6% więcej niż w 2014 roku. Część zgłoszeń została przez pracodawców anulowana, ostatecznie więc w 2015 roku powiatowe urzędy pracy dysponowały pulą 81,6 tys. zgłoszonych w tym czasie wolnych miejsc pracy. Pula ta była o 22,1% (14,8 tys. ofert) większa niż rok wcześniej. Pozytywną informacją jest, że w większym stopniu zwiększyła się liczba ofert z wolnego rynku – o 30% (12,8 tys.). Liczebność ofert subsydiowanych wzrosła o 8% (2 tys.).

Podobnie jak w poprzednich latach, w 2015 roku, pośrednicy urzędów pracy mieli do dyspozycji głównie oferty zgłoszone z otwartego rynku. Oferty subsydiowane stanowiły 32,8% ogólnej puli.

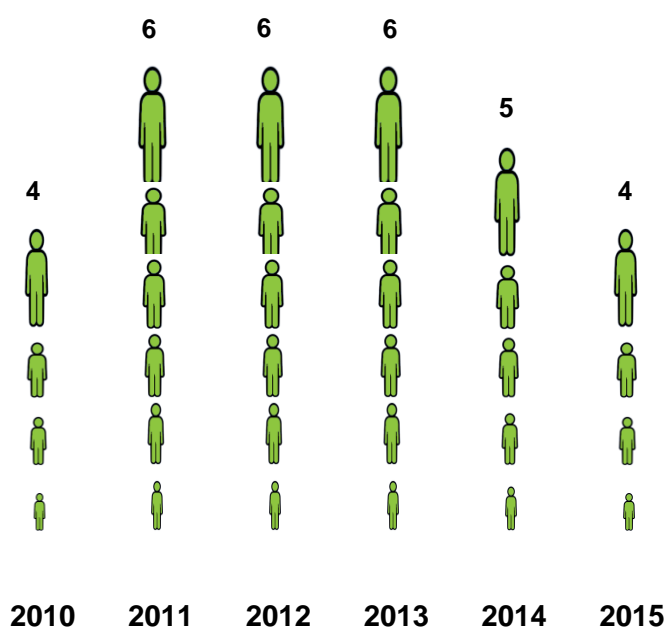
Wykres 32. Struktura ofert pracy pozyskanych przez PUP

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

W 2015 roku następował dalszy spadek liczby bezrobotnych, natomiast liczba ofert, które zostały zgłoszone do powiatowych urzędów pracy wzrosła. W rezultacie liczba bezrobotnych przypadających na 1 ofertę obniżyła się do 4 osób. Relacja ta kształtowała się więc korzystnie, podobnie jak w latach 2007, 2008 i 2010. Od 2004 roku nie notowano niższego poziomu tego wskaźnika.

Rysunek 2. Zmiany w poziomie wskaźnika określającego liczbę bezrobotnych przypadających na 1 ofertę

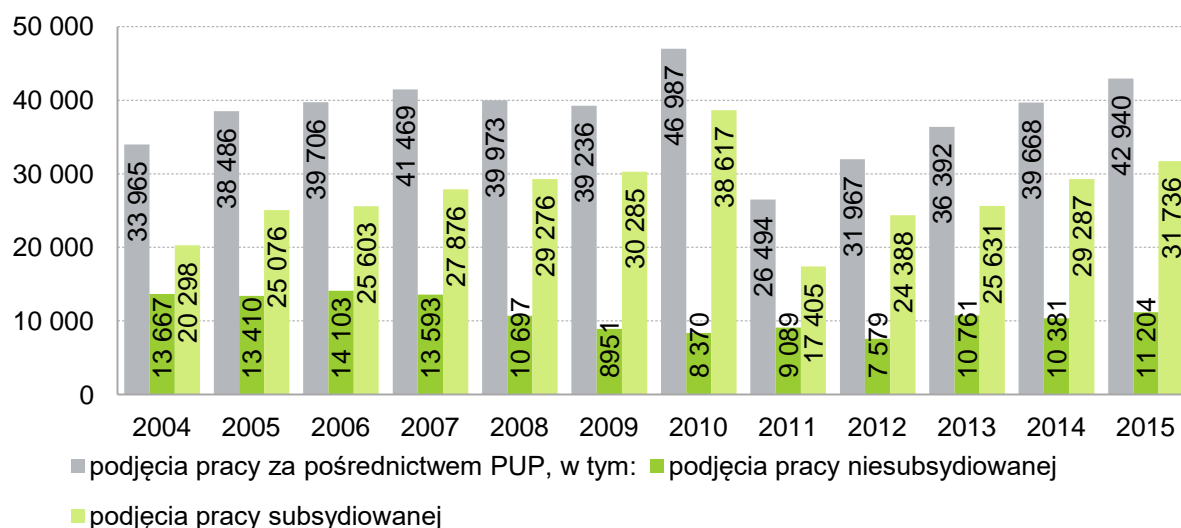

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Informacje o efektach usług pośrednictwa pracy świadczonego przez urzędy są możliwe do zweryfikowania tylko w przypadku tzw. pośrednictwa zamkniętego. W przypadku ofert otwartych, w których upubliczniane są także pełne dane pracodawcy urząd najczęściej nie ma informacji zwrotnej od bezrobotnych, którzy dzięki takiej ofercie podjęli pracę.

W 2015 roku w efekcie usług pośrednictwa pracy (pośrednictwa zamkniętego) prowadzonych przez powiatowe urzędy pracy zatrudnienie podjęło 42,9 tys. osób, w tym 11,2 tys. osób podjęło pracę niesubsydiowaną a 31,7 tys. osób podjęło zatrudnienie na stanowiskach dofinansowanych ze środków publicznych. W porównaniu z 2014 rokiem ogólna liczba podjęć pracy za pośrednictwem urzędów pracy wzrosła o 8%. Taki sam stopień wzrostu odnotowano zarówno w przypadku podjęć pracy na stanowiskach subsydiowanych, jak i niesubsydiowanych.

Wykres 33. Podjęcia pracy za pośrednictwem PUP

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Zmniejszenie natomiast miało miejsce w zakresie podjęć pracy dokonanych bez pośrednictwa urzędu pracy o 7,6% (5,8 tys. osób). W kontekście ogólnej poprawy sytuacji na rynku pracy spadek ten jest zastanawiający. Wytłumaczeniem być może jest fakt, że 2015 roku jest kolejnym rokiem spadku bezrobocia, a w pierwszej kolejności szeregi bezrobotnych opuściły najbardziej mobilne osoby, które właśnie zasilają grupę samodzielnie podejmujących pracę.

Pośrednictwo pracy w ramach EURES

Wojewódzki Urząd Pracy i powiatowe urzędy pracy realizują również usługi z zakresu pośrednictwa międzynarodowego i transgranicznego w ramach EURES, tj. sieci współpracy publicznych służb zatrudnienia i ich partnerów na rynku pracy, wspierającej mobilność w dziedzinie zatrudnienia na poziomie międzynarodowym, w krajach Europejskiego Obszaru Gospodarczego czyli w krajach Unii Europejskiej oraz Norwegii, Islandii, Lichteinsteinie, a także w Szwajcarii.

W 2015 roku w ramach międzynarodowego pośrednictwa pracy EURES we współpracy z innymi doradcami EURES z Polski i pozostałych krajów UE/EOG w Małopolsce upowszechniono informację na temat 426 zagranicznych ofert pracy, obejmujących 3 026 miejsc pracy. Z usług informacyjnych i doradczych w ramach EURES korzystały osoby poszukujące pracy i bezrobotne z Polski i zagranicy, w tym obywatele Francji, Włoch, Danii, Hiszpanii, Grecji, Ukrainy, Rosji, Białorusi, a także pracodawcy polscy i zagraniczni. Zrealizowano 5 762 tego typu usług dla osób bezrobotnych i poszukujących pracy oraz 672 usługi dla pracodawców. Usługi takie były świadczone w trakcie targów pracy, a także podczas specjalnie w tym celu organizowanych spotkań. Interesującym przedsięwzięciem było zorganizowanie we współpracy z doradcami EURES z WUP w Katowicach, Poznaniu, Wałbrzychu i Opolu targów pracy online na platformie udostępnionej przez Komisję Europejską. Wzięło w nich udział 41 firm, doradcy EURES z 7 krajów oraz 12 innych instytucji, m.in. Ochotnicze Hufce Pracy i biura karier. Pracodawcy zaprezentowali 574 oferty pracy dotyczące 1910 miejsc zatrudnienia, a 313 osób poszukujących pracy zdecydowało się na rejestrację swojego profilu na platformie.

W ramach współpracy transgranicznej Polska – Słowacja, w tym Partnerstwa na Transgranicznym Rynku Pracy Polski i Słowacji POPRAD-DUNAJEC, wspólnie z OHP zorganizowane zostały w Nowym Sączu Transgraniczne Targi Pracy, Edukacji i Przedsiębiorczości z udziałem pracodawców, instytucji rynku pracy z podregionu nowosądeckiego i Kraju Preszowskiego, oraz instytucji edukacyjnych i wspierających przedsiębiorczość. W ramach tej współpracy przygotowano również opracowanie pt. „Optymalne ścieżki wsparcia dla osób marginalizowanych na transgranicznym rynku pracy Polski i Słowacji”, w którym przedstawiono krótkie charakterystyki grup: osób niepełnosprawnych, osób po 50 roku życia, osób długotrwale bezrobotnych, Romów, kobiet powracających na rynek pracy po urloпах macierzyńskich i wychowawczych, byłych więźniów i osób dziedziczących wykluczenie społeczne, w tym także wskazówki dotyczące ich aktywizacji oraz dobre praktyki. Dla pracowników powiatowych urzędów pracy z subregionu nowosądeckiego oraz Kraju Preszowskiego przeprowadzone zostało szkolenie

na temat zakładania działalności gospodarczej w Polsce i na Słowacji, celem przygotowania ich do udzielania informacji osobom zainteresowanym otwarciem własnej działalności w transgranicznym obszarze Polski i Słowacji.

Poradnictwo zawodowe, informacja zawodowa oraz zajęcia aktywizacyjne

Usługi doradztwa zawodowego i informacji zawodowej stanowią, obok pośrednictwa pracy, podstawowe wsparcie, z jakiego bezrobotni mogą skorzystać w powiatowych urzędach pracy i centrach informacji i planowania kariery zawodowej wojewódzkich urzędów pracy. Instytucje te powołane są szczególnie do pomocy osobom zarejestrowanym jako bezrobotne, ale kierują swoją ofertę również do szerszego grona osób. Z ich oferty korzystać również mogą osoby pracujące, studenci oraz niepracujący niezarejestrowani, np. w sytuacjach związanych z utratą pracy, przekwalifikowaniem, doksztalaniem, czy chęcią samozatrudnienia. W 2015 roku z usług doradztwa zawodowego, informacji zawodowej oraz pomocy w aktywnym poszukiwaniu pracy, świadczonych przez powiatowe urzędy pracy, skorzystało 61,9 tys. osób, natomiast z usług świadczonych przez centra informacji i planowania kariery zawodowej - 23 tys. osób.

Najpowszechniejszą formą usług w tym zakresie świadczonych przez publiczne służby zatrudnienia jest indywidualna informacja zawodowa. Polega ona na przekazaniu wiedzy klientowi na konkretny temat związany z rynkiem pracy, edukacją i zawodami. Bezrobotni najczęściej szukają informacji dotyczących: dokumentów aplikacyjnych, metod poszukiwania pracy, rynku pracy i pracodawców oraz warunków podejmowania działalności gospodarczej. Różnorodność źródeł informacji oraz dynamicznie zmieniająca się sytuacja na rynku pracy generują potrzebę tworzenia aktualnej i kompleksowej informacji zawodowej. Odpowiedzią na tę potrzebę jest aktualizowanie i udostępnianie zbiorów informacji zawodowych na stronach internetowych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie pod adresem <http://wup-krakow.pl/uslugi-ryнку-pracy/poradnictwo-zawodowe/informacje-zawodowe-1>.

Osoby poszukujące informacji mają możliwość samodzielnego korzystania z dostępnych zasobów informacyjnych, ale mogą również korzystać z pomocy doradcy zawodowego. Informacje udostępniane są zarówno w formie drukowanej (np. ulotki, broszury, wykazy, poradniki), elektronicznej (programy komputerowe, prezentacje multimedialne, strony internetowe), jak i audiowizualnej (np. filmy zawodoznawcze). W ostatnich latach usługa ta stała się jeszcze bardziej dostępna dla klientów poprzez wykorzystanie technologii komunikacyjnych ułatwiających przekazywanie informacji na odległość (telefon, e-mail, skype).

Usługa grupowej informacji zawodowej adresowana jest do osób, które potrafią samodzielnie radzić sobie na rynku pracy, jednakże potrzebują ukierunkowujących informacji niezbędnych do realizacji planów zawodowych. Polega ona na przekazaniu klientom informacji podczas spotkań grupowych organizowanych w siedzibie urzędu pracy lub podczas różnego rodzaju wydarzeń np. seminariów, Targów Pracy, Dni Otwartych itp. Podobnie jak w wypadku indywidualnej informacji zawodowej, zakres tematyczny tej usługi jest bardzo szeroki i może dotyczyć np. podstawowych usług rynku pracy, sytuacji na lokalnym rynku pracy, zawodów, możliwości uzyskania kwalifikacji zawodowych, jak i warunków pracy za granicą oraz możliwości podejmowania własnej działalności gospodarczej.

Indywidualne poradnictwo zawodowe jest kluczową formą wsparcia dla osób poszukujących pracy, zamierzających zmienić pracę, podnieść swoje kwalifikacje zawodowe, dokonać bilansu predyspozycji, kompetencji zawodowych, zbudować indywidualny plan rozwoju zawodowego lub też chcących dokonać innych zmian w swoim życiu zawodowym. Jest to proces, w którym decyzja jest podejmowana tylko i wyłącznie przez klienta, natomiast doradca pełni rolę inspiratora sugerującego rozważenie różnych opcji i wzięcia pod uwagę wielu czynników determinujących racjonalną decyzję.

Grupowe poradnictwo zawodowe to cykl zajęć, które są każdorazowo poprzedzone doradztwem indywidualnym. Celem grupowego poradnictwa zawodowego jest rozwiązanie problemu zawodowego. Osoby korzystające z grupowego poradnictwa zawodowego nabywają i rozwijają w sobie zdolność do dokonywania zmian i poszukiwania nowych rozwiązań, do zmagania się z problemem. Relacje w grupie pomagają klientom uświadomić sobie swoje zachowania i stosować skuteczniejsze strategie związane z planowaniem rozwoju zawodowego. Zajęcia poradnictwa grupowego pozwalają na dokonanie osobie wglądu we własne predyspozycje, na określenie jej potencjału, mocnych stron.

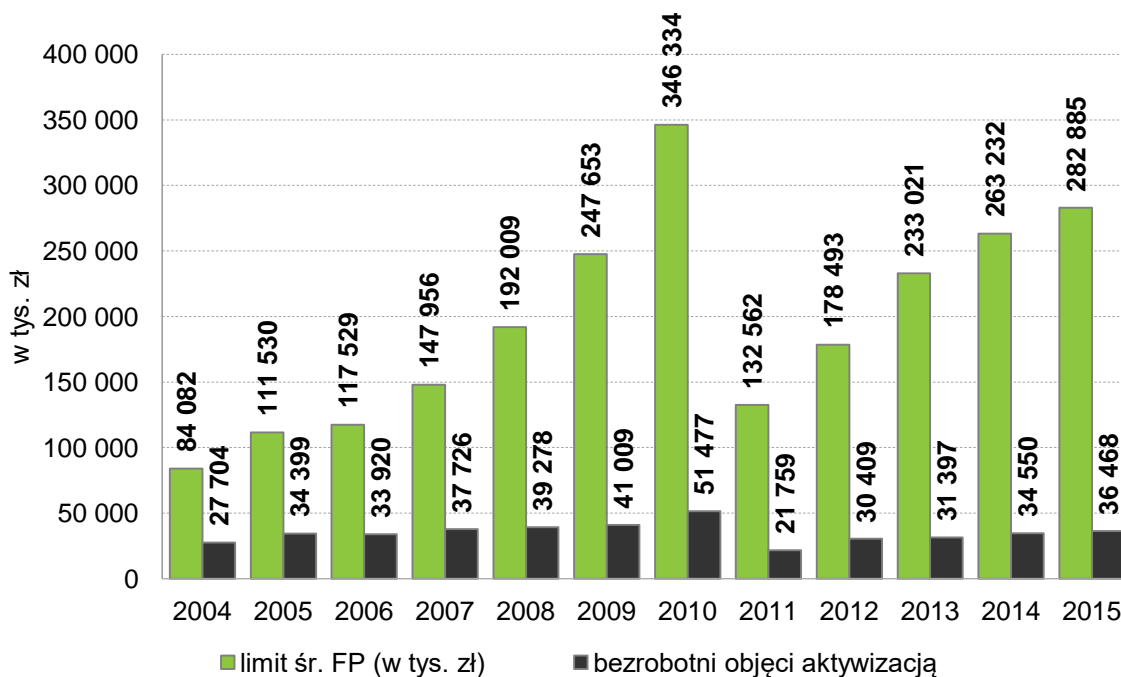
Aktywne formy wsparcia osób bezrobotnych

Powiatowe urzędy pracy mają do dyspozycji różnorodne formy wsparcia osób bezrobotnych i poszukujących zatrudnienia w wejściu lub powrocie na rynek pracy. W 2014 roku nowelizacją Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy wprowadzone zostały nowe rozwiązania, m. in. bon szkoleniowy, bon stażowy, bon zatrudnieniowy, bon na zasiedlenie, dofinansowanie zatrudnienia osoby w wieku 50+, grant na utworzenie stanowiska pracy w formie telepracy, świadczenie aktywizacyjne. Katalog instrumentów wsparcia jest więc obecnie bardzo obszerny i zróżnicowany.

W 2015 roku powiatowe urzędy pracy objęły w Małopolsce aktywizacją 36,5 tys. osób. W porównaniu z 2014 roku grupa ta była prawie o 2 tys. osób (o 5,6%) większa.

Zaktywizowanie większej liczby osób było możliwe dzięki poszerzeniu finansowych możliwości urzędów pracy. W 2015 roku pula przeznaczona na ten cel wynosiła 282,9 mln zł. Była więc o 19,7 mln (7,5%) większa niż w 2014 roku. Tendencja wzrostowa w zakresie poziomu środków przeznaczonych na działania aktywizacyjne i liczebności osób objętych wsparciem obserwowana jest od 2012 roku.

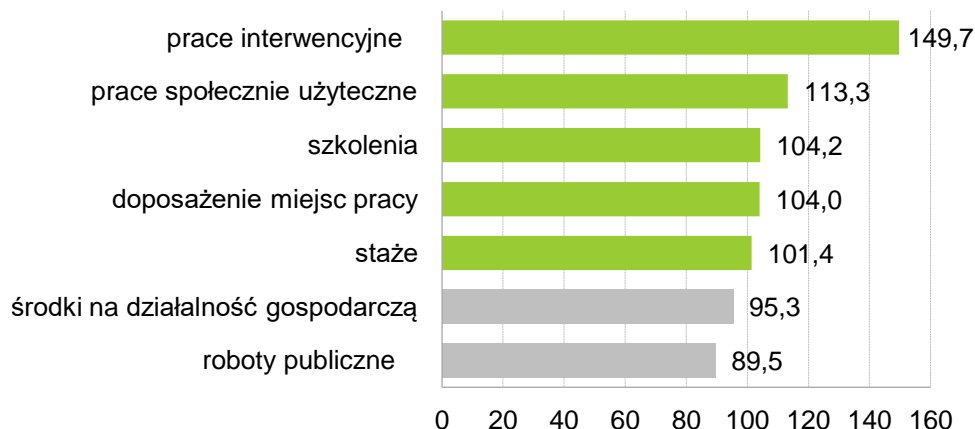
Wykres 34. Poziom środków Funduszu Pracy na aktywizację zawodową bezrobotnych i liczba osób objętych aktywizacją

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Zwiększenie liczby uczestników miało miejsce w przypadku niemal wszystkich podstawowych form wsparcia. Spadek odnotowano tylko w przypadku dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej oraz robót publicznych. W największym stopniu wzrosła liczba uczestników prac interwencyjnych oraz prac społecznie użytecznych. Coraz częściej stosowane były też rozwiązania wprowadzone nowelizacją ustawy. Ponieważ sprawozdania statystyczne zostały dostosowane do zmian w ustawie dopiero od stycznia 2015 roku, w przypadku większości tych nowych rozwiązań brak jest informacji za 2014 roku o liczbie osób korzystających z nowych instrumentów oraz o kosztach poniesionych na ich realizację. Porównanie zmian w okresie 2014-2015 możliwe jest wyłącznie na ogólnym poziomie dotyczącym całej grupy nowych instrumentów.

Wykres 35. Zmiany liczby osób aktywizowanych w ramach poszczególnych form wsparcia w latach 2014-2015 (%)

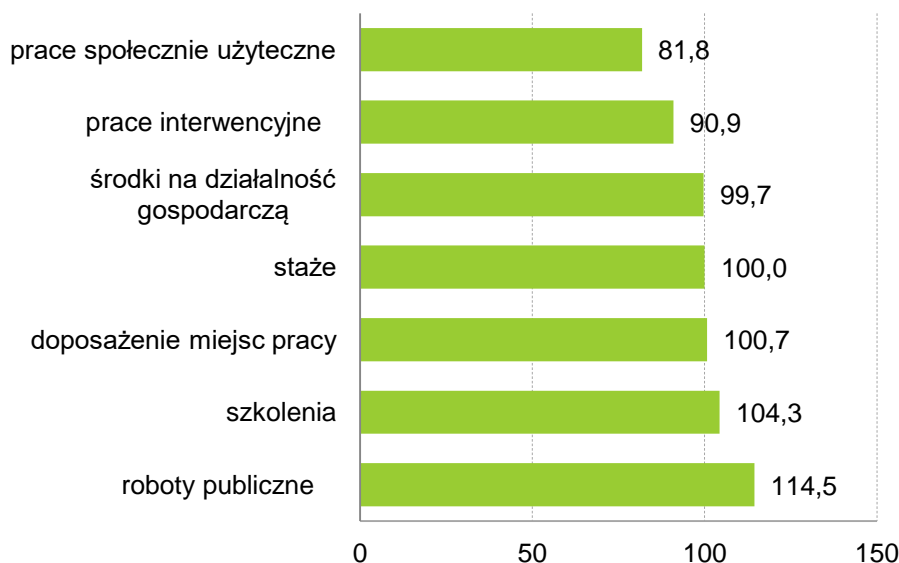
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie

Struktura uczestników realizowanych przez powiatowe urzędy pracy form wsparcia jest stabilna. Co roku najwięcej osób korzysta z możliwości odbycia stażu, i to zarówno w formie tradycyjnej, jak i zastosowaniem bonu stażowego (w 2015 roku 43% ogółu aktywizowanych). Kolejną najczęściej stosowaną formą są szkolenia realizowane w formie tradycyjnej oraz z zastosowaniem bonu szkoleniowego (w 2015 roku 15% ogółu aktywizowanych), a także dotacje na rozpoczęcie działalności gospodarczej (w 2015 roku 13% ogółu aktywizowanych). Udział nowych, wprowadzonych w życie nowelizacją ustawy form wsparcia, jest na razie niewielki, ale należy się spodziewać, że będzie rósł wraz z upowszechnianiem się wiedzy o takich nowych rozwiązaniach i możliwościach.

Wydatki na działania aktywizacyjne wzrosły w 2015 roku o 3,6%. Oznacza to, że przy mniejszym wzroście nakładów wsparto o 5,6% więcej bezrobotnych niż w roku 2014. W największym stopniu wzrosły wydatki na prace interwencyjne i szkolenia.

W 2015 roku jednostkowy koszt wsparcia wynosił 7,4 tys. zł, a więc nieznacznie mniej niż w 2014 roku - 7,5 tys. zł na osobę. W przypadku poszczególnych form sytuacja była zróżnicowana. Zmniejszył się jednostkowy koszt wsparcia w ramach prac społecznie użytecznych, prac interwencyjnych i dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej. Jednostkowy koszt uczestnictwa w stażu pozostał na niezmiennym poziomie. W przypadku pozostałych form wsparcia odnotowano wzrost.

Wykres 37. Zmiany w poziomie jednostkowego kosztu wsparcia w latach 2014-2015 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie.

Zlecenie usług aktywizacyjnych

Nowelizacja ustawy w 2014 roku udostępniła powiatowym urządowi pracy możliwość zlecenia aktywizacji osób długotrwale bezrobotnych zakwalifikowanych do II lub III profilu pomocy. Rozwiązanie to bazuje na doświadczeniach innych krajów, głównie z Europy Zachodniej, oraz na doświadczeniach płynących z wcześniejszego przetestowania tego narzędzia w formie szeregu modeli wdrażanych w różnych częściach kraju w ramach projektów pilotażowych. Jeden z nich był realizowany w Małopolsce od października 2012 roku do czerwca 2015 roku pod nazwą „Express do zatrudnienia – innowacyjny model aktywizacji osób bezrobotnych”. Celem projektu, współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Społecznego, było sprawdzenie funkcjonowania w polskich warunkach takiego mechanizmu. Model zlecenia działań aktywizacyjnych wypracowany w projekcie był wzorowany na rozwiązaniach brytyjskich. Opiera się on na dwóch głównych założeniach. Pierwszym z nich jest wynagradzanie realizatora głównie za efekt – skuteczne doprowadzenie osoby bezrobotnej do zatrudnienia i utrzymanie przez nią pracy przez co najmniej 6 miesięcy. Drugie założenie to stosowanie zasady „czarnej skrzynki”, zgodnie z którą realizatorowi nie jest narzucany sposób działania, ani ograniczany katalog instrumentów, które może stosować. Ma on swobodę w wyborze usług i dostosowywaniu ich do indywidualnych potrzeb osób bezrobotnych w celu osiągnięcia efektu. Rozwiązania wypracowane w tym projekcie zostały częściowo wykorzystane przy nowelizacji *Ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy*. Małopolska miała więc swój wkład w wypracowanie ostatecznego kształtu wprowadzonych do ustawy założeń.

„Express do zatrudnienia” obejmował swym zasięgiem 6 powiatów: chrzanowski, dąbrowski, gorlicki, oświęcimski, tarnowski i miasto Nowy Sącz. W przetargu WUP w Krakowie wybrał realizatora – agencję zatrudnienia, a powiatowe urzędy pracy zrekrutowały osoby długotrwale bezrobotne. Dzięki udziałowi w projekcie, spośród 1 000 osób pozostających w rejestrach PUP przez co najmniej 12 miesięcy, zatrudnienie podjęło 356 osób (36%), z czego na co najmniej 6 miesięcy 22% uczestników. 62% umów zawartych przez uczestników „Expressu” stanowiły umowy o pracę, 38% - umowy zlecenia. 70% spośród pracujących uczestników osiągało wynagrodzenie co najmniej minimalne.

W 2015 roku, w ramach przedsięwzięcia finansowanego już ze środków krajowych (Funduszu Pracy) na podstawie znowelizowanej ustawy, w Małopolsce zlecono działania aktywizacyjne na rzecz kolejnej grupy 1 000 osób. Działania aktywizacyjne obejmują bezrobotnych z 4 powiatów bocheńskiego, krakowskiego, nowotarskiego i miasta Krakowa. Ich zakończenie planowane jest na kwiecień 2016 roku.

Z efektów osiągniętych w roku 2015 przez realizatora działań aktywizacyjnych zleconych na mocy Ustawy wynika, że osoby długotrwale bezrobotne podejmują zatrudnienie w większości na podstawie umowy o pracę (51%). Spośród klientów z 4 powiatów objętych usługą najczęściej tę formę zatrudnienia podejmowały osoby z powiatu nowotarskiego – 65% wszystkich podjęć zatrudnienia w tym regionie. Z kolei umowy zlecenia dominowały wśród klientów z miasta Krakowa i powiatu krakowskiego (odpowiednio 52% i 49%).

Najniższy poziom wynagrodzeń odnotowano w mieście Kraków, gdzie tylko 45% osób, które dzięki tej usłudze podjęły pracę, otrzymywało wynagrodzenie na poziomie wyższym niż płaca minimalna. W powiecie nowotarskim w takiej sytuacji było 57% osób z tej grupy. Może to wynikać z wysokiego udziału w Krakowie umów zlecenia, które często opiewają na niskie stawki, jak również z niechęci do podejmowania legalnego zatrudnienia. Takie postawy wiążą się często z funkcjonowaniem w „szarej strefie” i osiąganiem dochodów z innych źródeł (np. z tytułu wynajmu mieszkania), jak również z zadłużeniem komorniczym czy alimentacyjnym, skutkującym zajęciem części każdego ujawnionego dochodu.

Wśród branż, w których osoby długotrwale bezrobotne podejmowały zatrudnienie dominują handel, budownictwo i produkcja. Są to branże niewymagające specjalistycznych umiejętności ani wysokiego poziomu wykształcenia, co jest zgodne z charakterystyką osób kierowanych do tej usługi.

Osiągane przez realizatora wyniki w zakresie ilości i jakości zatrudnienia w poszczególnych powiatach wskazują na brak korelacji pomiędzy tymi wskaźnikami a stopą bezrobocia w danym regionie. Wskaźnik skuteczności zatrudnieniowej w każdym z powiatów objętych

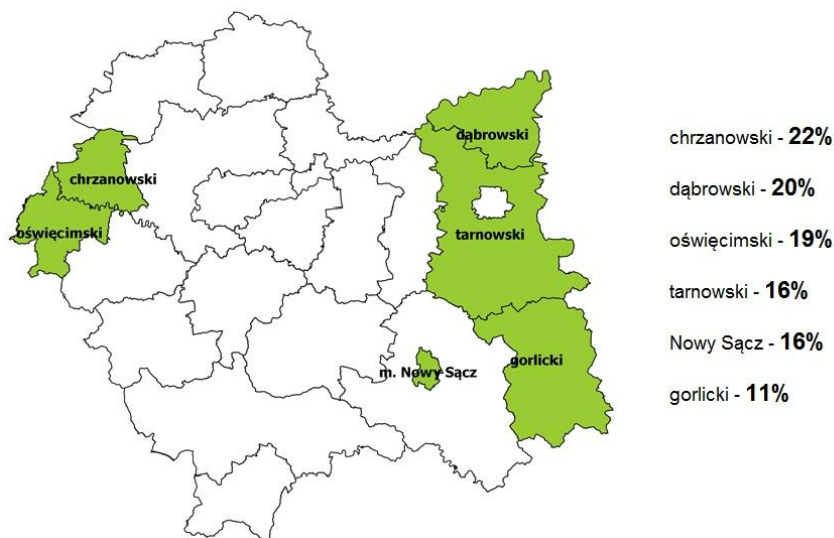
usługą wyniósł na koniec 2015 roku 42%-44%, podczas gdy stopa bezrobocia wynosi w nich od 5% w mieście Krakowie do 11% w powiecie nowotarskim.

W procesie aktywizacji bardzo ważne jest podejście do pracy z osobami długotrwale bezrobotnymi. W trakcie realizacji usługi zlecenia działań aktywizacyjnych w roku 2015 zdiagnozowany został istotny problem. Znaczna część osób pozostających w rejestrach urzędów pracy nie jest zainteresowana uczestnictwem w działaniach aktywizacyjnych, mających na celu przywrócenie ich na rynek pracy. W celu zrekrutowania 1 000 osób długotrwale bezrobotnych konieczne było wydanie blisko 1 800 skierowań, co oznacza, iż prawie co druga osoba odmówiła uczestnictwa w projekcie. Najwięcej odmów wystąpiło w urzędach pracy właściwych dla powiatu krakowskiego i miasta Krakowa, w których wskaźnik wydanych skierowań w stosunku do planowanej liczby uczestników wyniósł blisko 200%. Pracownicy powiatowych urzędów pracy potwierdzają, że oznacza to, że część bezrobotnych jest zarejestrowana w PUP-ie wyłącznie w celu posiadania opłaconej składki zdrowotnej. Są to najczęściej osoby pracujące w „szarej strefie”³⁶, które z uwagi na wykonywaną nielegalnie pracę nie mogą się zaangażować w proces aktywizacji. Według szacunków przeprowadzonych przez realizatora usługi – firmę Ingeus – „szara strefa” wśród osób skierowanych do aktywizacji została oszacowana na poziomie 35% (od 30% w Nowym Targu do 37% w Krakowie).

Zjawiska te zostały potwierdzone również przez ewaluatora projektu „Express do zatrudnienia”, w którym co najmniej 20% uczestników projektu nie było w żadnym stopniu zainteresowanych aktywizacją zawodową, a problem „szarej strefy” dotyczył co najmniej 15% uczestników projektu – osoby przyznawały się doradcy, że pracują stale lub dorywczo bez żadnej umowy. Z kolei z badań Operatora projektu przeprowadzonych ankietowo wśród 905 Uczestników projektu wynika, iż 19,2% uczestników stale lub dorywczo pracuje „na czarno”.

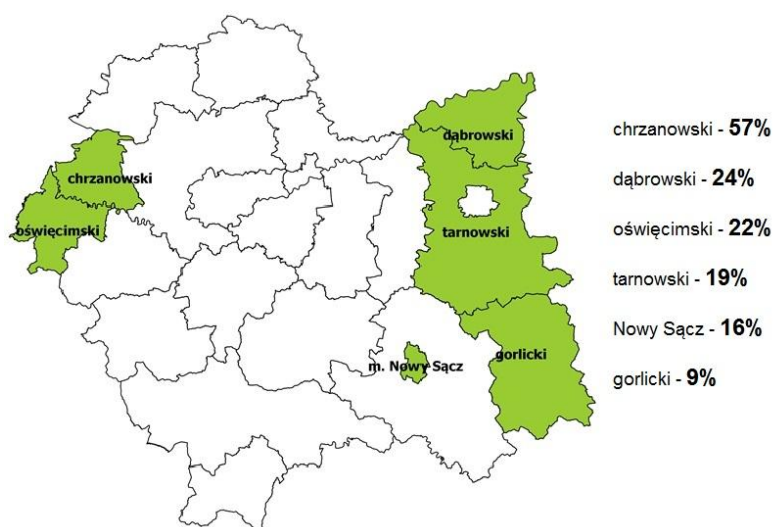
³⁶ „Szara strefa” rozumiana jako praca nierejestrowana, tj. bez umowy o pracę/umowy cywilnoprawnej, jak również jako zatrudnienie zarejestrowane na część etatu, z niezarejestrowaną częścią wynagrodzenia.

Rysunek 3. Udział osób pracujących „na czarno” wśród uczestników projektu według badań Ingeusa

Źródło: opracowanie własne.

Rysunek 4. Udział firm działających w „szarej strefie” według szacunków Ingeusa

Źródło: opracowanie własne.

Z dotychczas prowadzonych zlecanych działań aktywizujących wynikają konkretne rekomendacje, których wprowadzenie pozwoliłoby wyeliminować przypadki finansowania aktywizacji osób nie zainteresowanych powrotem na rynek pracy. Niezbędna jest taka zmiana przepisów prawa, by uniemożliwić uzyskanie statusu bezrobotnego przez osoby nie będące faktycznie zdolne i gotowe do podjęcia pracy oraz uniezależnienie dostępu do bezpłatnej służby zdrowia i do niektórych świadczeń z pomocy społecznej od statusu

bezrobotnego. Część bezrobotnych nie jest gotowa do aktywizacji zawodowej – ani PUP, ani realizator zlecenia nie są w stanie przywrócić ich na rynek pracy (osoby z zaburzeniami psychicznymi, z problemem alkoholowym). Dla takich osób należy przewidzieć specjalistyczną pomoc w odpowiednich ośrodkach wsparcia. Dopiero po wyeliminowaniu problemów społecznych i zdrowotnych możliwa będzie w ich przypadku skuteczna aktywizacja zawodowa.

Raport *Aktywizacja zawodowa* stanowi drugą część opracowania *Rynek pracy w Małopolsce 2015* i rozwinięcie *Oceny sytuacji na rynku pracy w województwie małopolskim w 2015 roku*.

Raport koncentruje się na problematyce bezrobocia i bierności zawodowej, ze szczególnym uwzględnieniem grup do 30. i po 50. roku życia, osób opiekujących się dziećmi oraz niepełnosprawnych. Zaprezentowano sytuację demograficzną województwa i jej konsekwencje dla rynku pracy. Przedstawiono również działania wspierające Małopolan w podejmowaniu i kontynuacji aktywności zawodowej – od programów profilaktyki zdrowotnej, przez poradnictwo zawodowe i pośrednictwo pracy, po zlecenie usług aktywizacji osób najbardziej oddalonych od rynku pracy.

Raport jest dostępny na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Krakowie www.wup-krakow.pl w zakładce **Małopolski rynek pracy.**

Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie jest instytucją realizującą zadania Samorządu Województwa Małopolskiego w zakresie kreowania polityki rynku pracy. Inicjuje i wspiera skuteczne rozwiązania, które przyczyniają się do realizacji misji WUP w Krakowie: „Kompetentny, wykwalifikowany i pracujący mieszkaniec Małopolski”.

Wydawca: Wojewódzki Urząd Pracy w Krakowie
plac Na Stawach 1, 30-107 Kraków
tel. 12 42 87 870, faks 12 42 29 785
e-mail: kancelaria@wup-krakow.pl
www.wup-krakow.pl

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY